

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

TRAPPHUSET – GRÄNSLANDET MELLAN ALLMÄNT OCH ENSKILT INTRESSE

En undersökning kring det formella skyddet av
kulturvärden i "halvoffentliga" interiöra miljöer

Ida Kopp

Uppsats för avläggande av filosofie
kandidatexamen med huvudområdet
kulturvård med inriktning mot
bebyggelseantikvarisk verksamhet

2020, 180 hp
Grundnivå
2020:11

Trapphuset – gränlandet mellan allmänt och enskilt intresse
En undersökning kring det formella skyddet av kulturvärden i
”halvoffentliga” interiöra miljöer

Ida Kopp

Handledare: Henrik Ranby

Examensarbete 15 hp
Bebyggelseantikvariskt program, 180 hp

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

<http://www.conservation.gu.se>
Fax +46 31 786 4703
Tel +46 31 786 0000

Program in Integrated Conservation of Built Environments
Graduating thesis, BA/Sc, 2020

By: Ida Kopp
Mentor: Henrik Ranby

The stairwell - The boarder between public and private interest: A study of the legal protection of cultural values in "half public" interior environments

ABSTRACT

In Sweden, interior cultural values are less legally protected than exterior values. In municipal urban planning, public interests are weighed against private interest. Some spaces are hard to define as a public interest or a private interest, for example stairwells in apartment buildings. Spaces like this is neither public nor private. This can result in a difficulty to determine what kind of legal protection this kind of space is entitled to. The purpose of this study is to explore what kinds of legal protection stairwells in apartment buildings in Gothenburg have. The purpose is furthermore to investigate if there are any specific factors that affect the possibilities to legally protect these spaces. The goal with the study is to strengthen the legal protection for stairwells in apartment buildings and in that way leave them better preserved for future generations. The method that is used is a study of enactments, documents regarding urban planning in Gothenburg and qualitative interviews. The result describes in which ways interiors in Gothenburg are protected and identifies three main factors that complicate the legal protection of stairwells in apartment buildings in Gothenburg. These factors are the absence of detailed development plans, a weaker protection for interiors than exteriors in the Planning and Building Act and lastly the vagueness of the cultural environment program for Gothenburg. The conclusion of the study shows that these three factors are interacting with each other. It's the combination between the absence of detailed development plans and the way the law is designed to protect interiors, that together creates a problem. If all apartment building would be covered by detailed development plans, the problem would be solved, but that takes time and resources. Furthermore, it would be problematic if the law had stricter requirements because that would entail a demand of a more detailed cultural environment program. To improve the legal protection of the interior values in stairwells in apartment buildings, recourses are needed. In the end, it becomes a matter of priorities.

Title in original language: Trapphuset – gränlandet mellan allmänt och enskilt intresse: En undersökning kring det formella skyddet av "halvoffentliga" interiöra miljöer.

Language of text: Swedish

Number of pages: 43

Keywords: stairwell, interiors, cultural heritage, cultural values, Planning and Building Act

ISSN 1101-3303

ISRN GU/KUV—20/11—SE

Förord

Kandidatuppsatsen *Trapphuset – gränslandet mellan allmänt och enskilt intresse: En undersökning kring det formella skyddet av "halvoffentliga" interiöra miljöer* avslutar mina tre år på det bebyggelseantikvariska programmet vid Göteborgs universitet. Det har varit lärorikt, insiktsfullt och spännande att skriva detta arbete och jag har lärt mig mycket om hur kommunen hanterar kulturvärden i praktiken.

Jag vill tacka Madelene och Emily som har ställt upp på intervjuer och gett mig en bredare förståelse för hur kommunen arbetar med interiöra kulturvärden.

Jag vill tacka min handledare Henrik som har bidragit med tips, värdefulla insikter och goda råd. Det har hjälpt mig längs vägen!

Jag vill slutligen tacka Anders som har bidragit med stöttning, kloka ord och hämtmat under arbetets gång.

Ida Kopp

Göteborg, 24 maj 2020

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	11
1.1 Bakgrund och problemformulering	11
1.2 Syfte och målsättning	11
1.3 Frågeställningar	12
1.4 Metod och källmaterial	12
1.5 Avgränsningar	13
1.6 Teoretisk referensram	13
1.7 Forsknings- och kunskapsläge.....	15
2. Skydd av interiöra kulturvärden	18
2.1 Byggnadsminnen	18
2.2 Plan- och bygglagen	19
2.2.1 Översiktsplan	19
2.2.2 Områdesbestämmelser	19
2.2.3 Detaljplan	19
2.2.4 Varsamhetskravet och varsamhetsbestämmelser	20
2.2.5 Förvanskningförbudet och skyddsbestämmelser.....	20
2.2.6 Bygglovs- och anmälningsplikt	21
2.3 Kulturmiljöprogram.....	23
2.4 Stockholms klassificeringssystem	23
3. Resultat.....	25
4. Diskussion och slutsatser	32
5. Vidare forskning.....	36
6. Sammanfattning	37
Käll- och litteraturförteckning.....	40
Otryckta källor.....	40
Informeranter	40
Webbsidor	40
Tryckta källor och litteratur	42
Bilaga 1 – Transkribering av intervju med informant 1	44
Bilaga 2 – Transkribering av intervju med informant 2.....	49
Bilaga 3 – Plankarta av kvarter i Vasastan, Göteborg.....	59

1. Inledning

1.1 Bakgrund och problemformulering

Under utbildningen på det bebyggelseantikvariska programmet har jag upplevt att fokus främst ligger på stadsmiljöer och exteriörer, snarare än på interiörer. Under förarbetet till denna uppsats har det framgått av olika källor att interiörer har ett svagare lagskydd än exteriörer. Den byggda kulturmiljön består av interiöra och exteriöra miljöer och jag har blivit fundersam kring varför de interiöra kulturvärdena inte har ett lika starkt formellt skydd, eftersom jag personligen anser att de har ett lika högt kulturhistoriskt värde.

Kommunen har uppgiften att tillgodose de allmänna intressena och ett av dessa intressen är kulturvärden. Beroende på vad som anses vara ett allmänt intresse eller inte begränsar kommunens möjligheter till att skydda dem. Detta gjorde mig intresserad av vad som anses vara allmänt och därmed möjligt för kommunen att skydda. En byggnads fasad känns mer allmän än en lägenhet. Att kommunen har mindre möjlighet att reglera åtgärder i en lägenhet kontra en fasad tycker jag känns ganska rimligt, men vad gäller för en halvoffentlig miljö som exempelvis ett trapphus i ett flerbostadshus? Detta är en miljö som klassas som interiör men som känns mer offentlig än exempelvis en lägenhet. Frågan kring hur skyddet för trapphus i flerbostadshus ser ut och hur det borde eller skulle kunna se ut, väckte mitt intresse. Trapphus är ett utrymme som är en slags förlängning av husets fasad och dess utformning visar hur de interiöra idealen såg ut, på samma sätt som fasaden visar hur de exteriöra idealen såg ut. Till skillnad från helt offentliga interiörer så som en teater eller ett bibliotek, känns det som att trapphus i flerbostadshus är mer dolda och hamnar i skymundan eftersom det är färre personer som har tillgång till det. De är i min mening dock inte mindre värda. Trapphus i flerbostadshus har ett annat slags värde eftersom det visar hur det privata såg ut. Flerbostadshus representerar vardagsbebyggelse. De visar dessutom upp en bredd eftersom trapphus finns i alla sorters flerbostadshus, från de fattigaste arbetarnas till de rikaste borgarnas. De visar på interiöra arkitektoniska ideal och belyser hur olika samhällsklasser levde. Ett flerbostadshus exteriör och trapphus är två olika sorters kulturarv, men det ena är enligt mig inte mindre värt än det andra.

1.2 Syfte och målsättning

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur det formella skyddet ser ut för trapphus i flerbostadshus i Göteborg. Syftet är även att utreda vad det är som påverkar möjligheterna att skydda dessa miljöer. Genom att belysa att trapphus i flerbostadshus är en gråzon mellan allmänt och privat intresse syftar uppsatsen till att bredda synsättet kring möjligheterna för bevarande av miljöer av detta slag.

Målsättningen med undersökningen är att belysa hur skyddet för trapphus i flerbostadshus ser ut och på så sätt uppmärksamma att de bör få ett starkare formellt skydd. Dessa halvoffentliga miljöer är ett gränsland mellan allmänt och enskilt intresse som kan vara problematiska att hantera. Genom att tydliggöra och stärka skyddet för dessa miljöer ökar chansen för att kunna bevara dem. Detta skulle kunna bidra till att dessa delar av det interiöra kulturarvet skulle få leva vidare till kommande generationer.

1.3 Frågeställningar

För att uppnå uppsatsens syfte behövs följande frågeställningar besvaras:

1. Hur ser det formella skyddet ut för trapphus i flerbostadshus i Göteborg?
2. Finns det avgörande faktorer som påverkar möjligheterna till formellt skydd av trapphus i flerbostadshus i Göteborg?

1.4 Metod och källmaterial

För att besvara de två frågeställningarna har en explorativ undersökning, bestående av två delar, utförts. Den första delen är en studie av lagtexter och texter som förklarar hur skyddet av kulturvärden ser ut och kan användas. De lagar som har studerats är främst plan- och bygglagen (hädanefter refererad till som PBL), men även kulturmiljölagen, jordabalken och miljöbalken har berörts. Texter kring dessa lagar som har studerats kommer främst från Boverket och Riksantikvarieämbetet. *Detaljplanehandboken: handbok för detaljplanering enligt plan- och bygglagen, PBL* (Adolfsson & Boberg 2019) har använts för att få en större förståelse för PBL. Boverket och Riksantikvarieämbetet är trovärdiga källor som är väl uppdaterade kring hur lagarna ser ut i dagsläget. *Detaljplanehandboken: handbok för detaljplanering enligt plan- och bygglagen, PBL* är en trovärdig källa som används som stöd för exempelvis plan- och bygglovshandläggare, konsultföretag och statliga myndigheter. Den är även avsedd som kurslitteratur för arkitekter och planerare på universitet och högskolor.

Den första delen av undersökningen syftar till att redogöra för hur skyddet av interiörer i ser ut i Sverige generellt, i teorin. Detta ger en grundförståelse som behövs för att kunna utföra del två i undersökningen, som är en studie av hur skyddet för trapphus i flerbostadshus i Göteborg ser ut. Studien utfördes genom granskningar av byggnadsminnesmärkningar, bevarandeprogrammet, översiktsplanen, vissa detaljplaner och vissa områdesbestämmelser i Göteborg. Dessa olika dokument har inte studerats i detalj utan översiktligt, för att få en övergripande bild av hur olika sorters skydd ser ut och används i Göteborg. Denna kunskap har sedan använts för att utföra två kvalitativa intervjuer med två personer som arbetar kommunalt med det byggda kulturarvet i Göteborg. Intervjuerna syftar till att skapa en förståelse kring varför olika fenomen existerar, hur informanterna förhåller sig dessa samt vad de anser om dem. Intervjuerna spelades in och transkriberades (Bilaga 1 och 2).

De kvalitativa intervjuerna har hållits med två personer som båda är utbildade bebyggelseantikvarier och arbetar på Stadsbyggnadskontoret i Göteborg. Enligt Patel & Davidson (2019) är ett syfte med den kvalitativa intervjun att upptäcka och identifiera egenskaper och beskaffenhet hos något, exempelvis intervjuarens uppfattning om någonting. Detta gör att intervjuaren inte i förväg kan formulera svarsalternativen. Frågorna har en låg grad av strukturering vilket ger informanten utrymme att svara med egna ord (Patel & Davidson 2019, s. 104-105). Frågorna som formulerades till intervjuerna var öppna och hade syftet att skapa en förståelse för olika fenomen och hur informanterna tänker kring dem. Det som kan anses vara negativt med kvalitativa intervjuer kan vara att det inte ger ett generellt resultat eftersom det enbart är en persons åsikter och kunskaper som behandlas. Det kan också vara problematiskt med en kvalitativ intervju om intervjuaren, avsiktligt eller oavsiktligt, förmedlar vad den själv tycker och anser. Detta kan medföra att informanten håller igen med

viss information eller känner sig missförstådd. Hur bra och givande en kvalitativ intervju blir beror på hur väl intervjuaren leder intervjun.

1.5 Avgränsningar

Undersökningen har avgränsats till att undersöka trapphus i flerbostadshus i Göteborg. Den har inte avgränsats till flerbostadshus med en viss upplåtelseform eller hus som är uppförda under någon specifikt tidsepok, utan omfattar alla slags flerbostadshus. Intervjuer har hållits med två personer som arbetar kommunalt. Anledningen till att undersöka just trapphus i flerbostadshus är för att dessa miljöer är halvoffentliga och därför skulle kunna vara en gråzon när det kommer till vilket skydd som kan ges. Trapphus i flerbostadshus förekommer dessutom på många ställen och i relativt stor utsträckning. Att trapphus i flerbostadshus existerar i så stor mängd som det gör, innebär att det utgör en relativt stor del av det interiöra kulturarvet. Att det har ett relativt svagt formellt skydd i kombination med att det utgör en relativt stor del av det interiöra kulturarvet känns problematiskt.

Undersökningen har avgränsats till Göteborg. Detta beror delvis på tidsbegränsningen för undersökningen. Undersökningens tidsspann tillåter bara att en kommun undersöks på djupet. Göteborgs kommun har anställda bebyggelseantikvarier som arbetar med kulturarvet, vilket medför att kommunen arbetar med kulturarvet på ett medvetet sätt. Detta underlättar för att undersökningens resultat ska bli så relevant som möjligt. Vidare saknar många flerbostadshus i Göteborg detaljplan och det har bidragit till en nyfikenhet kring hur, eller om, detta påverkar skyddet av interiörer.

Anledningen till att undersökningen har avgränsats till att enbart intervju kommunalt anställda personer är att endast ett fåtal flerbostadshus i Göteborg formellt skyddas av byggnadsminnesförklaringar. Alla de hus som inte omfattas av det skyddet är en kommunal angelägenhet eftersom kommunen har planmonopol. Kommunen ansvarar för översiktsplanen, detaljplaner, områdesbestämmelser och bevarandeprogrammet, vilka är de resterande formella skydd som kan beröra trapphus i flerbostadshus.

1.6 Teoretisk referensram

Vid planläggning och lovfrågor som berör bevarande, förnyelse eller förändring väger kommunen allmänna intressen mot enskilda intressen. Det ska alltid finnas en rimlig balans mellan nyttan av ett beslut i en fråga och de konsekvenser beslutet får för motstående enskilda intressen (Boverket 2014c). Vad som är ett allmänt respektive enskilt intresse kan uppfattas på olika sätt av olika aktörer och grupper. En bedömning av om ett visst kulturvärde är ett allmänt eller enskilt intresse lägger grunden till hur åtgärder rörande kulturvärden kan regleras med hjälp av PBL. I denna uppsats behandlas trapphus i flerbostadshus och hur kommunen hanterar åtgärder i dessa miljöer. Förutsättningen för att kunna bedöma om en åtgärd ska utföras grundas i avvägningen rörande om ett kulturvärde anses vara ett vara allmänt eller enskilt intresse. För att det ska finnas en teoretisk grund att stå på, rörande varför uppfattningen om vad som är ett allmänt eller enskilt intresse kan skilja sig åt, behövs en förståelse för att det byggda kulturarvet kan betraktas ur olika perspektiv.

I sin avhandling *Från bevarande till skapande av värde* behandlar Olsson (2003) vilka förutsättningar som bör finnas för att kunna föra en diskussion kring vad som är ett allmänt respektive enskilt intresse, och vidare vad det då finns för ansvarsfördelning vid omhändertagandet av den byggda kulturmiljön. Som utgångspunkt till en förståelse beskriver Olsson att bebyggelse kan ses ur ett infrastruktursperspektiv.

Olsson (2008) förklarar vad kulturmiljön som en infrastruktur innebär. Stadsmiljön är ett komplext system som består av kända monument, anspråkslösa byggnader, och andra byggda strukturer. Varje objekt definieras och karaktäriseras av den omkringliggande miljön och varje objekt har en påverkan på sin omgivning. Ett objekt påverkar förståelsen och värderingen av intilliggande objekt. Om kulturmiljön betraktas som ett system som karaktäriseras av samspelet mellan de olika objekten, läggs en grund för att definiera kulturmiljön som en infrastruktur. Förutom att en infrastruktur fungerar som ett system eller nätverk, karaktäriseras den också av mångsidighet och generalitet över tid. Kulturmiljön har en mångsidighet eftersom alla i miljön kan ha möjlighet att använda den, direkt eller indirekt, på ett eller annat sätt. Generalitet över tid beträffande kulturmiljön, innebär att bebyggelse kan återanvändas i nya funktioner över tid. Förutom att en infrastruktur karaktäriseras av att den har systemegenskaper, mångsidighet och generalitet över tid, karaktäriseras den även av att den är en kollektiv nytthet.

Olsson (2003) skriver att ett infrastruktursperspektiv på kulturmiljön definierar denna som en kollektiv nytthet. Samtidigt utgör den i sina olika delar privata nyttigheter. Beroende på vem som värderar kulturmiljön kan den samtidigt ses som både en kollektiv och en privat nytthet. Möjligheten att se kulturmiljön ur ett infrastruktursperspektiv kompliceras dock av fastighetsrättsliga aspekter. Det är enbart den som har tillgång till en fastighet genom ägande eller på annat sätt, som har möjlighet till att vidta åtgärder. Staten och kommunen sätter dock ramar för vad fastighetsägaren får göra och inte göra inom sin fastighet. Kulturmiljövårdens instrument har till stor del styrts av respekt för äganderätten, som i något avseende är en definitionssak. I juridisk mening har relevansen av äganderätten, när det kommer till bevarandefrågor, med tidsperspektiv att göra. I ett "evigt" perspektiv förlorar det juridiska ägandet i princip all betydelse eftersom en byggnad kommer byta ägare många gånger. Sett ur ett kort tidsperspektiv blir däremot det juridiska ägandet viktigt. Förutom att se byggnaden ur ett tidsperspektiv är det också relevant att se den ur ett rumsperspektiv för att kunna diskutera relevansen av äganderätten. Sett ur ett infrastruktursperspektiv, där byggnaden ingår i ett system snarare än att betraktas som ett objekt, framstår inte äganderätten som lika relevant vid beslut om åtgärder på en byggnad. Både tidsperspektivet och rumsperspektivet har relevans vid en diskussion rörande ansvarsfördelningen avseende bevarande, förnyelse eller förändring av en byggnad.

Den teoretiska utgångspunkten i denna uppsats är att det vid planläggning och lovprocesser kan vara svårt att bedöma vad som ska klassas som allmänt respektive enskilt intresse. Uppsatsen utgår från att det inte finns något rätt svar på vad som är ett allmänt respektive enskilt intresse. Olika tidsperspektiv samt rumsperspektiv kan läggas på bebyggelse och detta medför olika syn på vad som kan anses vara allmänt eller enskilt. Uppfattningen kan skilja sig åt och detta kan exempelvis medföra att regleringar kan ses som en inskränkning på den enskildes ägande- och nyttjanderätt. Denna uppsats behandlar trapphus i flerbostadshus och en sådan miljö kan vara en gråzon när det kommer till avvägningen mellan ett allmänt eller enskilt intresse. Beroende av vilket tids- och rumsperspektiv som läggs på huset medför i vilken utsträckning det är möjligt att ge kulturvärden i trapphuset formellt skydd.

1.7 Forsknings- och kunskapsläge

Det finns ett antal examensarbeten från institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet som berör det formella skyddet av kulturvärden. I *Kulturhistoriska interiörer: värde, betydelse och lagmässigt skydd* (Carlsson 2002) behandlar Carlsson ämnet kulturhistoriska interiörer. Syftet med undersökningen är att utreda vad de har för lagmässigt skydd och hur interiörer värderas. Bakgrunden till hennes undersökning är delvis insikten av att kulturhistoriskt värdefulla byggnader verkar ha ett svagare skydd i kommunal planläggning och bygglovshantering, jämfört med exteriörer. Även upptäckten av att intresset för bevarandet av interiörer verkar vara ganska litet. Resultatet som berör skydd av interiörer visar att möjligheterna att skydda via kulturminneslagen är relativt stora och att byggnadsminnesförklaringar fokuserar på interiörer mer nuförtiden, än vad de tidigare har gjort. De skydd som PBL kan ge är lagtekniskt svagare och mer tvetydigt formulerade. I praktiken har det visat sig att de laginstrument som PBL ger används mycket sällan med motiveringen att de kan leda till krav på ersättning. Resultatet angående interiörers värde visade, via fallstudier, att det var svårare och mindre intressant att hitta varsamma lösningar vid renoveringar ju längre in i byggnaderna man kom. Carlsson upplever att strävandet efter att bevara är lägre inne i lägenheterna än vad det är gällande fasader och trapphus. Hon upplever att detta beror på att fasader och trapphus är mer offentliga än lägenheter. Sammanfattningsvis konstateras att flertalet hinder samverkar till att det idag är besvärligt att bevara kulturhistoriskt värdefulla interiörer.

Ett annat arbete som också berör kulturhistoriska interiörer är kandidatuppsatsen *Bostadsrätternas fasta inredning. Ett kulturarv i Stockholms innerstad med exempel från Vasastan* (Uddhammar 2015). Uddhammar grundar sin undersökning i att bevarandet av kulturhistoriska interiörer är åsidosatt i jämförelse med exteriörer. Hon uttrycker att byggnaders fasader och den yttre miljön prioriteras framför interiörer och att hon upplever en viss valhänthet från kulturmiljövården som bransch angående hantering av interiörer, speciellt den privata bostaden. Målet med hennes undersökning är att uppmärksamma innerstadsbostadsinteriörer och fast inredning som en typ av värdefull kulturhistorisk miljö värdig bebyggelseantikvariens uppmärksamhet och uppmuntra till antikvarisk påverkan även innanför fastigheternas fasader.

En uppsats som inte berör interiöra kulturvärden specifikt, utan byggda kulturvärden i allmänhet, är kandidatuppsatsen *Mer är bara q: kulturvärden i detaljplanering* (Samuelsson 2018). Här undersöker Samuelsson hur kulturvärden kan skyddas och beaktas i den kommunala detaljplaneringen samt om det finns andra sätt än varsamhetsbestämmelser, skyddsbestämmelser och rivningsförbud för att beakta och skydda kulturvärden.

I sitt examensarbete *Planantikvarien: en utveckling av yrkesrollen: från passiv remissinstans till aktiv planerare* (Krus 1999) syftar Krus till att lansera idén om planantikvarien och definiera denna roll. Hon går igenom utvalda delar av PBL och redogör för vilka möjligheter lagstiftningen rörande bevarandefrågor ger. Därefter ställs dessa möjligheter mot hur de används i det praktiska arbetet. Resultatet av undersökningen är att PBL har stora möjligheter att tillvarata kulturvärden i bebyggelsen. Dock är hanteringen gällande användningen av dessa möjligheter i plansammanhang väldigt ojämn. Denna ojämna hantering kan härledas till faktorer så som tillgången på aktuella underlag, innehåll och utformning i lagen, intresset och kunskapen rörande bevarandefrågor hos de enskilda förvaltningstjänstemännen, hur nära tillhands det finns antikvarisk kompetens, intresset och kunskapen hos antikvarierna och

samarbetet mellan antikvarier och andra tjänstemän. Ett stort problem är att antikvarier ofta har en remissroll och att viktiga beslut redan är fastställda när ärendet når antikvarien. Det hade medfört helt andra möjligheter om antikvarier fanns på stadsbyggnadskontoren och därmed kunna arbeta med aktiv bevarandeplanering, där kulturarvsfrågor sätts in i ett mer övergripande perspektiv.

I kandidatuppsatsen *Bevarandevärd i domstolsprövning – plan- och bygglagens egentliga skydd ur bebyggelseantikvarisk synvinkel* (Ros 2013) undersöker Ros vad som i praktiken skyddas av PBL:s paragrafer om kulturhistoriskt värde. Ros har granskat olika rättsfall och resultatet av studien visar bl.a. att utformning av kulturmiljö- eller bevarandeprogram gällande hur tydligt de pekar ut värden och karaktärsdrag påverkar utgången av rättsfall. Studien visar även att i frågor där kulturvärden ställs mot givna byggrätter i detaljplanen så är byggrätten alltid starkare då detaljplanen, till skillnad från kulturmiljöprogram, är juridiskt bindande. En annat intressant resultat av studien är att den visar att den mest effektiva förebyggande åtgärden för kulturhistoriska värden, enligt de studerade fallen, är olika sorters bevarandeprogram. Dessa står sig procentuellt sätt bättre än de överklagade rättsfallen med planbestämmelser. Ytterligare en sak som Ros tar upp i sin studie är Stockholms klassificeringssystem. Hon menar att programmet troligtvis har större genomslagskraft än något annat program i Sverige. Inga av fallen i Ros undersökning berör interiörer men jag anser ändå att resultaten av denna studie är intressanta. Att olika typer av bevarandeprogram har visat sig ha en sådan tyngd i juridiska sammanhang är intressant.

Ytterligare en kandidatuppsats som berör det formella skyddet av kulturvärden är *Kulturhistoriskt intressant bebyggelse – bevarande med stöd av plan- och bygglagen* (Prick & Blidberg 2012), skriven vid institutionen för ingenjörsvetenskap vid Högskolan i Väst. Här behandlar Prick och Blidberg utformningen av skydds- och varsamhetsbestämmelser. Det undersöks om bestämmelser som är satta i olika detaljplaner har stöd i PBL och om bestämmelserna är otydligt utformade. Det granskas även om bygglovshandläggare tycker att det är problematiskt med otydliga bevarandebestämmelser vid handläggning. Granskningen visar att drygt en tiondel av bestämmelserna saknar lagligt stöd och att tydlighetskravet som ställs av PBL inte uppfylls i cirka hälften av fallen. Granskningen visar även att bygglovshandläggare anser att den största utmaningen är att övertyga fastighetsägarna om att de har en värdefull byggnad som är värd att bevara och att det skulle underlätta med tydligare bevarandebestämmelser för att underlätta denna argumentation. Dock visar undersökningen att handläggare med bebyggelseantikvarisk utbildning är mer öppna för att bestämmelserna kan lämnas mer öppna för tolkning.

Riksantikvarieämbetet (2017) har genomfört en utvärdering om kommuners förutsättningar att ta hänsyn till kulturvärden. Utvärderingen har dock främst fokuserat på de bygglovsbefriade åtgärder som infördes 2014. Dessa berör inte interiöra förändringar men resultatet av undersökningen är ändå intressant. Den visar att kommunerna bedömer att den viktigaste förutsättningen, för att de i planläggningen och bygglovshandläggningen ska kunna ta hänsyn till kulturvärden, är formellt skydd i detaljplan eller områdesbestämmelser. Därefter följer kulturmiljöprogram som är politiskt antaget och sedan att kommunen har tillgång till antikvarisk kompetens. Den fjärde viktigaste förutsättningen anses vara att kulturvärdena beskrivs i översiktsplanen. Undersökningen visar utöver detta bl.a. att vissa kommuner anser att det finns svårigheter att hävda hänsyns- och varsamhetskrav utanför detaljplanelagt område.

I boken *Henriks byggnadsvård: kulturarvsarbete mellan teori och praktik* (Ranby 2014) behandlar Ranby (bebyggelseantikvarie, docent i konstvetenskap och stadsantikvarie i Höganäs) bevarandet av byggnader och frågor rörande det svenska kulturarvet, från socialdemokratins på 70-talet till dagens nyliberalism. En nödvändig växelverkan mellan antikvarisk teori och praktik är ett genomgående tema. I boken diskuteras byggnadsvårdens begränsningar och möjligheter, främst inom kommunal sektor. Det diskuteras även vilka utmaningar kulturarvsarbetet står inför idag. Perspektivet är regionalt med exempel från Skåne.

2. Skydd av interiöra kulturvärden

I Sverige finns det olika lagar som skyddar byggda kulturvärden. I detta kapitel redogörs det för vilka skydd som berör det interiöra kulturarvet.

2.1 Byggnadsminnen

Byggnader, anläggningar och miljöer som bedöms vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla kan skyddas som *byggnadsminnen*. Det finns både statliga och enskilda byggnadsminnen. De statliga byggnadsminnena ägs av staten och det är regeringen som beslutar om vad som ska få vara ett statligt byggnadsminne. Beslut om detta tas efter att Riksantikvarieämbetet har lämnat förslag på nya byggnadsminnen. Det finns drygt 280 statliga byggnadsminnen i Sverige idag. Exempel på statliga byggnadsminnen är kungliga slott, försvarsanläggningar och broar (Riskaantikvarieämbetet 2020).

En byggnad som har synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller ingår i ett bebyggelseområde med synnerligen högt kulturhistoriskt värde kan skyddas som enskilt byggnadsminne. Även parker, trädgårdar eller andra anläggningar med kulturhistoriskt värde kan skyddas som byggnadsminne. Enskilda byggnadsminnen utses av Länsstyrelsen enligt Kulturmiljölagen (SFS 1988:950). Det finns nära 2200 enskilda byggnadsminnen idag (Riksantikvarieämbetet 2020).

I ett beslut om en byggnadsminnesförklaring ingår det skyddsbestämmelser som kan omfatta både exteriör och interiör. Bestämmelserna ska ange på vilket sätt byggnaden eller anläggningen ska vårdas, underhållas och i vilka avseenden den inte får ändras (Boverket 2014a). Gällande vad skyddet har för omfattning anger 3 kap. 3 § Kulturmiljölagen att skyddsbestämmelser så långt som möjligt ska utformas i samråd med byggnadens ägare och att denne inte får åläggas mera omfattande skyldigheter än vad som är oundgängligen nödvändigt för att bibehålla byggnadsminnets kulturhistoriska värde. Det anges även att hänsyn skall tas till byggnadens användning och ägarens skäliga önskemål. Om en fastighetsägare vill göra ändringar som strider mot skyddsbestämmelserna behövs tillstånd från Länsstyrelsen. Länsstyrelsen rekommenderar fastighetsägare att alltid ta kontakt om de är osäkra på om tillstånd krävs (Länsstyrelsen Västra Götaland u.å.). Fastighetsägaren har rätt att söka bidrag för antikvariska överkostnader som kan uppkomma vid exempelvis restaurering (Riksantikvarieämbetet 2020).

Skyddsbestämmelserna för interiören i ett byggnadsminne får omfatta stomme och planlösning. De får även omfatta det som Jordabalken (SFS 1970:994) anger hör till en byggnad vilket är:

fast inredning och annat varmed byggnaden blivit försedd, om det är ägnat till stadigvarande bruk för byggnaden eller del av denna, såsom fast avbalkning, hiss, ledstång, ledning för vatten, värme, ljus eller annat med kranar, kontakter och annan sådan utrustning, värmepanna, element till värmeledning, kamin, kakelugn, innanfönster, markis, brandredskap, civilförsvarsmateriel och nyckel.
(Riksantikvarieämbetet 2014, s. 6)

Det som benämns som fast inredning definieras enligt Riksantikvarieämbetet (2014) som något som:

måste finnas i eller på byggnaden (ett fysiskt samband) och det måste vara till nytta för byggnaden oavsett vem som äger denna (ägnat till stadigvarande bruk). Uppräkningen i Jordabalken är inte uttömmande utan utgör bara exempel på vad som kan vara byggnadstillbehör. Detta innebär att till exempel dörrar, dörrfoder, fönster, fönsteromfattningar, taklister, golvbeläggningar och eldstäder kan omfattas av skyddsbestämmelser. I till exempel en butiklokal kan även hyllor och diskar räknas som tillbehör till byggnaden. (Riksantikvarieämbetet 2014, s. 7)

2.2 Plan- och bygglagen

I plan- och bygglagen (2010:900), härnäst refererad till som PBL, finns bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande (Boverket 2019a). Det är en kommunal angelägenhet att planlägga mark- och vattenområden. Kommunerna har ett så kallat *kommunalt planmonopol* och har huvudansvaret för att planläggningen sker enligt PBL. Det kan utföras av kommunen eller av annan aktör på kommunens uppdrag (Boverket 2019b). Den kommunala ensamrätten innebär att kommunen får bestämma om planläggning ska komma till stånd eller inte och att de får anta planer (Adolfsson & Boberg 2019, s. 19). Kommunen ska i sin planering behandla allmänna intressen. Ett av de allmänna intressena som ska behandlas är kulturvärden och kulturmiljö (Riksantikvarieämbetet 2017).

2.2.1 Översiktsplan

Enligt 3 kap. PBL ska varje kommun ha en aktuell *översiktsplan*. En översiktsplan är vägledande, inte juridiskt bindande. Planen ska ge vägledning för beslut kring hur mark- och vattenområden ska användas och för hur den byggda miljön ska bevaras, utvecklas och användas. I översiktsplanen görs en avvägning mellan olika allmänna intressen (Adolfsson & Boberg 2019, s. 24).

2.2.2 Områdesbestämmelser

4 kap. PBL berör *detaljplaner* och *områdesbestämmelser*. Kommunen kan anta områdesbestämmelser om de vill säkerställa ett syfte i översiktsplanen. Det är ett sätt att göra översiktsplanens riktlinjer bindande inom ett avgränsat område där inte detaljplan är upprättad. Områdesbestämmelser liknar detaljplanebestämmelser men är tänkta att endast reglera ett begränsat antal frågor. Områdesbestämmelser ger till skillnad från en detaljplan ingen byggrätt eller rätt för kommunen att lösa in mark (Adolfsson & Boberg 2019, s. 25).

2.2.3 Detaljplan

Detaljplaner kan kommunen använda för att pröva om ett område är lämpligt för exempelvis bebyggelse. Detta gäller både när det ska byggas nytt eller om befintlig bebyggelse ska ändras eller bevaras (Boverket 2014b). Detaljplan ska framförallt uppföras vid större förändringar och användas för den närmare regleringen av mark- och vattenanvändning i avgränsade områden. Detaljplan ger byggrätt i enlighet med bestämmelserna och under en genomförandetid. Det har även bindande verkan vid lovprövning och ger i vissa fall rätt till ersättning (Adolfsson & Boberg 2019, s. 25).

I en detaljplan vägs allmänna intressen mot enskilda intressen (ibid. s. 34). Kommunen tar ställning till allmänna intressen enligt 2 kap. PBL och till hushållningsbestämmelserna i 3 kap. och 4 kap. 1-8 §§ Miljöbalken (SFS 1998:808) (Boverket 2014b). De enskilda intressena finns inte specificerade i lagen utan uppkommer i samband med att en enskild blir berörd av kommunens planläggning eller beslut om lov. Trots att bedömningar i olika frågor enligt PBL ska utgå från de allmänna intressena ska alltså hänsyn även tas till enskilda berörda intressen. Det här är ett uttryck för den så kallade proportionalitetsprincipen. Denna innebär att det alltid ska finnas en rimlig balans mellan nyttan av ett beslut i en fråga och de konsekvenser beslutet får för motstående enskilda intressen (Boverket 2014c). PBL 4 kap. 36 § säger:

I de delar som planen medför att mark eller annat utrymme eller särskild rätt till mark eller annat utrymme kan komma att tas i anspråk enligt 6 kap. 13 eller 16 § ska planen vara utformad så att de fördelar som kan vinnas med den överväger de olägenheter som planen orsakar enskilda.

Detta innebär alltså att onödiga intrång för enskilda inte får förekomma (Adolfsson & Boberg 2019, s. 34).

2.2.4 Varsamhetskravet och varsamhetsbestämmelser

Enligt 8 kap. 17 § PBL ska en ändring och flyttning av en byggnad alltid utföras varsamt. Hänsyn ska tas till byggnadens karaktärsdrag och dess tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden ska tas tillvara. Detta kallas för *varsamhetskravet* och gäller alla byggnader. Det gäller både interiört och exteriört och oberoende av om en åtgärd är bygglovspliktig eller anmälningspliktig. Syftet med kravet är att tillvarata en byggnads värden, det vill säga positiva eller på andra sätt bevarandevärda egenskaper. Detta gäller oberoende av husets ålder (Boverket 2014d).

Det som avses med ordet karaktärsdrag gällande exteriören kan exempelvis vara färgsättning, takutformning eller byggnadsmaterial. Varsamhetskravet omfattar även en byggnads interiör och innebär att exempelvis kakelugnar, snickerier, och dörrar ska behandlas med varsamhet. Förutom kulturhistoriska värden omfattar varsamhetskravet värden som uppskattas av de boende i en byggnad. Detta kan exempelvis vara kvaliteter som rumsvolymer, rumssamband och inredningsdetaljer (ibid.).

För att på ett mer detaljerat sätt förtydliga vad varsamhetskravet innebär kan kommunen precisera detta genom bestämmelser i detaljplaner och områdesbestämmelser. En sådan bestämmelse kallas *varsamhetsbestämmelse* och betecknas ”k” på en plankarta.

Varsamhetskravet gäller dock oavsett om det är preciserat eller inte (ibid.).

Varsamhetsbestämmelserna kan inte utlösa någon rätt till ersättning och detta medför en begränsning till vad som kan regleras med en varsamhetsbestämmelse. Den får dessutom enbart beskriva ett önskat utseende, inte kräva att exempelvis originalmaterialet ska bevaras (Boverket 2019c).

2.2.5 Förvanskningförbudet och skyddsbestämmelser

Enligt 8 kap. 13 § PBL får en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte förvanskas. Detta kallas för *förvanskningförbudet*. För att en byggnad ska klassas som särskilt värdefull krävs det att dess värde är så stort att bevarandet av byggnaden kan sägas utgöra ett verkligt allmänt intresse. Det är inte endast byggnader av monumental karaktär eller med ett stort historiskt intresse som omfattas, utan även byggnader och bebyggelsemiljöer som representerar olika tidsepoker

eller något karaktäristiskt från skilda sociala miljöer. Det omfattar även byggnader som i sig inte är så värdefulla, men ingår i ett område som klassas som särskilt värdefullt (Boverket 2016).

En byggnad eller bebyggelsemiljö kan klassas som särskilt värdefull om den tydliggör tidigare samhällsförhållanden. Exempel på detta kan vara om den representerar en tidigare vanlig byggnadskategori som nu blivit sällsynt, belyser tidigare bostadsförhållanden, ekonomiska och sociala villkor, tidigare stadsideal, eller byggnader som har representerat viktiga funktioner och verksamheter för ett lokalsamhälle. En byggnad eller bebyggelsemiljö kan även klassas som särskilt värdefull om den tydliggör samhällsutvecklingen. Exempel på detta kan vara om den illustrerar folkrörelsens framväxt, emigration eller massbilismens genombrott. Det kan också handla om byggnader som har varit förebilder eller på annat sätt varit uppmärksammande i sin samtid, eller byggnader som präglats av en stark arkitektonisk idé. Ytterligare skäl till att en byggnad eller bebyggelsemiljö kan klassas som särskilt värdefull är om den i sig utgör en källa till kunskap om äldre tekniker och material, uppvisar särskilda estetiska kvaliteter eller värderas högt i ett lokalt sammanhang (ibid.).

Många byggnader eller bebyggelsemiljöer uppfyller något av ovanstående kriterier men för att en byggnad ska anses vara särskilt värdefull ska den särskilt väl belysa ett visst förhållande eller i sitt sammanhang ha få motsvarigheter som kan belysa samma förhållande. Att det ska finnas få motsvarigheter ska bedömas ur ett nationellt, regionalt och lokalt perspektiv. En byggnads ålder i sig innebär inte att en byggnad är särskilt värdefull. Dock utgör byggnader som tillkom före 1920-talet en väldigt liten del av dagens byggnadsbestånd. Sannolikheten att en byggnad som är tillkommen före 1920-talet, som dessutom till sin karaktär är relativt välbevarad, uppfyller något av kriterierna för att vara särskilt värdefull är därför väldigt hög (ibid.).

Förvanskningsförbudet gäller både interiör och exteriör. Det gäller oavsett om det finns bestämmelser i detaljplan eller inte och oberoende av om en åtgärd är bygglovspliktig eller anmälningspliktig (ibid.). För att ge de byggnader som anses vara särskilt värdefulla ett förstärkt skydd kan kommunen även ange *skyddsbestämmelser* i detaljplaner och områdesbestämmelser. Dessa betecknas ”q” på plankartan. Skyddsbestämmelser kan omfatta både exteriör och interiör och kan avse exempelvis utformning, material, teknik och underhåll. Exempel på vad som kan skyddas med skyddsbestämmelser är planlösning, målningar, taklister, stuckaturer och övrig fast inredning. Om det finns anledning till att en specifik metod ska användas går även det att föreskriva. Till skillnad från varsamhetsbestämmelser, kan skyddsbestämmelser utlösa krav på ersättning (Boverket 2019d).

Om kommunen bedömer att en byggnad eller bebyggelse har ett särskilt värde och därmed ska omfattas av bestämmelserna i 8 kap. 13 § PBL är det bra om de uppmärksammar det i planbeskrivningen. Detta underlättar för eventuell framtida bygglovshantering och det är en väsentlig upplysning för fastighetsägaren (ibid.).

2.2.6 Bygglövs- och anmälningsplikt

För att få riva, bygga eller göra vissa markåtgärder krävs det lov. Det finns olika typer av lov men detta avsnitt kommer enbart behandla *bygglov* eftersom det endast är det som berör interiöra förändringar. Om en byggnad ska ändras finns det krav i PBL som måste tillgodoses. Exempelvis ska varsamhetskravet och förvanskningsförbudet efterföljas. Ansvaret över att

dessa krav följs ligger på byggherren och dessa gäller alltid, oavsett om ändringen är bygglovspliktig eller inte. Det är byggnadsnämndens som ansvarar för tillsynen över att byggherren uppfyller de skyldigheter PBL ger. Vid ansökan om bygglov prövas det om exempelvis varsamhetskravet och förvanskningförbudet tillgodoses (Boverket 2014e).

Bygglov krävs sällan för interiöra förändringar. Enligt 9 kap. 2 § PBL krävs det inom detaljplanelagt område dock bygglov om en byggnad helt eller delvis tas i anspråk eller inreds för ett väsentligen annat ändamål än det som byggnaden senast har använts för. Det krävs även lov om det i byggnaden inreds ytterligare bostad eller lokal för handel, hantverk eller industri. Till skillnad från interiöra förändringar, krävs det bygglov om byggnadens exteriör byter kulör, fasadbeklädnad, täckningsmaterial eller att byggnadens yttre utseende avsevärt påverkas på annat sätt. Sammantaget innebär detta att fastighetsägaren är fri att göra ett stort antal förändringar interiört utan att byggnadsnämnden kan göra något åt det.

De flesta interiöra förändringarna kräver alltså inte bygglov, men det finns vissa åtgärder som kan kräva *anmälan*. En åtgärd som är anmälningspliktig får inte påbörjas innan en anmälan har gjorts till byggnadsnämnden och de i sin tur har gett ett startbesked. Byggnaden får heller inte tas i bruk i de berörda delarna innan ett slutbesked har getts (Boverket 2019e). Enligt 6 kap. 5 § PBL krävs anmälan vid flertalet olika åtgärder. De åtgärder som berör interiörer är:

- *en ändring av en byggnad, om ändringen innebär att konstruktionen av byggnadens bärande delar berörs eller byggnadens planlösning påverkas avsevärt,*
- *en installation eller väsentlig ändring av en hiss, eldstad, rökkanal eller anordning för ventilation i byggnader,*
- *underhåll av ett sådant byggnadsverk med särskilt bevarandevärde som omfattas av skyddsbestämmelser som har beslutats med stöd av 4 kap. 16 § eller 42 § andra stycket plan- och bygglagen eller motsvarande äldre föreskrifter,*

Ett verktyg kommunen kan använda för att skydda bl.a. interiöra kulturvärden är *utökad lovplikt*. I en miljö som är värdefull kan kommunen kombinera bestämmelse om skydd av kulturvärden med bestämmelse om ändrad lovplikt. Detta ger byggnadsnämnden möjlighet att kontrollera att varsamhetsbestämmelser och skyddsbestämmelser följs. Utökad lovplikt bör endast användas om det finns ett tydligt behov i form av exempelvis bevarandeskäl. Det är även viktigt att bestämmelserna är såpass tydligt utformade att det blir tydligt för fastighetsägaren vilka åtgärder som är bygglovspliktiga (Boverket 2017).

Kommunen kan endast utöka lovplikten för underhåll av sådana byggnader och bebyggelseområden som anses vara särskilt värdefulla enligt 8 kap. 13 § PBL eller byggnader som ingår i ett bebyggelseområde av den karaktären. Byggnaderna ska även ingå i en värdefull miljö. Det är alltså inte möjligt att utöka lovplikten för enstaka särskilt värdefulla byggnader som inte ingår i en värdefull miljö (ibid.). Av propositionen med förslag till den äldre plan- och bygglag som antogs 1987 (Bostadsdepartementet 1985) framgår det att ett av syftena med bestämmelsen om utökad lovplikt är att bevaka att olika värdefulla interiöra detaljer, exempelvis gipsfigurer, ornament, stuckaturer, dörrar, fönster, kakelugnar och takmålningar bevaras.

2.3 Kulturmiljöprogram

Ett kulturmiljöprogram är ett underlag som exempelvis kommunen, byggnadsnämnden och privatpersoner kan använda sig av. Programmet är ett kunskapsunderlag där kommunerna i förväg har tagit ställning till vilken bebyggelse som anses vara särskilt värdefull. Det är inte ett krav att kommunen ska ha ett kulturmiljöunderlag men det är lämpligt. Ett kulturmiljöprogram sprider kunskap och kännedom om bebyggelsens kulturvärden. Detta ökar möjligheten för att värdena ska accepteras och därmed förutsättningarna för att värna om kulturvärdena. Ett kulturmiljöprogram förenklar också processen att i ett sammanhang bedöma vilken bebyggelse som har värden som medför att byggnaden ska klassas som särskilt värdefull enligt 8 kap. 13 § PBL (Boverket 2016).

Om en byggnad har utpekats som särskilt värdefull i ett kulturmiljöprogram medför detta inte att den rent juridiskt omfattas av förvanskningförbudet enligt 8 kap. 13 § PBL. Det är rent formellt bara en upplysning om att kommunen anser att byggnaden har värden som gör att den borde klassas som särskilt värdefull. Utpekandet i sig har ingen rättslig verkan. I en bygglovsprocess ska byggnadsnämnden bedöma om byggnaden anses vara särskilt värdefull. Om en sökande får avslag med förklaringen att ingreppet innebär en förvanskning av en särskilt värdefull byggnad, kan den sökande överklaga eftersom det går att ifrågasätta om byggnaden verkligen har dessa värden. Om det däremot finns bestämmelser i detaljplan eller områdesbestämmelser där det framgår att en byggnad är särskilt värdefull anses frågan vara avgjord. Detta gäller exempelvis om det finns en bestämmelse om skydd av kulturvärden eftersom en sådan bestämmelse endast får sättas på byggnader som är särskilt värdefulla enligt 8 kap. 13 § PBL (ibid.).

Ros (2013) har undersökt vad som i praktiken skyddas av PBL och kommit fram till att hur väl kulturmiljöprogrammen är utformade och hur tydligt de pekar ut värden och karaktärsdrag påverkar utgången av rättsfall. Krus (1999) har studerat hur några olika kommuner tillämpar PBL i detaljplanearbetet och menar att ett problem med kulturmiljöprogram är att de ofta brister i preciseringen av var det kulturhistoriska värdet egentligen sitter. De blir därför svåra att arbeta med i det praktiska plan- och bygglovsarbetet.

2.4 Stockholms klassificeringssystem

Stadsmuseet i Stockholm har ett system där de byggnader som är kulturhistoriskt värdefulla kan få tre olika klassificeringar. Detta kunskapsunderlag används i kommunens dagliga arbete vid detaljplanering och bygglovshantering. De tre klassificeringar som används är blått, grönt och gult. En byggnad som är blåklassad har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde. En grönklassad byggnad har ett högt kulturhistoriskt värde, vilket betyder att en sådan byggnad är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Om en byggnad är gulklassad innebär det att den har positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde. Det finns även gråmarkerade byggnader, vilket innebär att de inte går att hänföra till någon av de tre klassificeringarna. Byggnader uppförda före 1990 ingår i klassificeringen (Stadsmuseet Stockholms stad 2019). I sitt examensarbete undersöker Ros (2013) vad som i praktiken skyddas av PBL. Hon påpekar i sin undersökning att Stockholms klassificeringssystem är ett bevarandeprogram och att det därför inte är juridiskt bindande. Dock används det av praktiserande bygglovshandläggare i Stockholm i princip som lag. Ros

menar att Stockholms klassificeringsprogram troligtvis har mer genomslagskraft än något annat program i Sverige.

3. Resultat

1. Hur ser det formella skyddet ut för trapphus i flerbostadshus i Göteborg?

I detta avsnitt beskrivs vilket skydd som finns för kulturvärden i trapphus i flerbostadshus i Göteborg. Beskrivningen görs med hjälp av tidigare avsnitt där det redogörs för vilket skydd som gäller interiörer, samt studier av Göteborgs bevarandeprogram, detaljplaner, områdesbestämmelser och byggnadsminnesförklaringar.

I Göteborg skyddas vissa flerbostadshus via byggnadsminnesmärkning, men det är långt ifrån alla. Efter en studie av alla byggnadsminnen i Göteborg visade det sig att runt 50 byggnadsminnesmärkningar berör flerbostadshus (Riksantikvarieämbetet u.å.). För att kunna göra en studie kring hur trapphus i flerbostadshus i Göteborg är skyddade generellt behövs det undersökas hur kommunen arbetar med dessa frågor utifrån PBL. Genom att studera kartan med gällande detaljplaner på Göteborgs stads hemsida (Göteborgs Stad u.å.a) går det att se att många flerbostadshus i Göteborg inte omfattas av detaljplan. Dock omfattas de allra flesta flerbostadshusen av äldre planer eftersom tätbebyggda områden i regel har en plan i botten, så som en stadsplan. Dessa planer gäller idag som detaljplan (Göteborgs Stad u.å.a). Ett fåtal flerbostadshus i Göteborg omfattas även om områdesbestämmelser (Göteborgs Stad u.å.b).

Om ett flerbostadshus omfattas av detaljplan eller områdesbestämmelser kan kommunen skydda interiöra kulturvärden genom varsamhetsbestämmelser och skyddsbestämmelser. Även om ett hus inte har bestämmelser omfattas ändå interiörerna av varsamhetskravet och förvanskingsförbudet. Vid en ändring av en byggnads yttre utseende, inom ett område med detaljplan eller äldre plan, krävs bygglov. Detta gör att kommunen kan säkerställa att varsamhetskravet och förvanskingsförbudet följs. Vid en interiör förändring krävs sällan bygglov eller anmälan. I kapitlet *2.2.6 Bygglovs- och anmälningsplikt* redogörs det för vilka interiöra förändringar det är som kräver lov och anmälan. Det krävs oftast inte bygglov eller anmälan vid underhåll, exempelvis ommålning av trapphus, ändring av ytskikt eller byte av detaljer så som trappträcken. Detta innebär att det blir svårt för kommunen att kontrollera interiöra ändringar på samma sätt som de kan kontrollera exteriöra ändringar.

Det finns vissa tillfällen då bygglov eller anmälan krävs för interiört underhåll av trapphus i flerbostadshus. Bygglov krävs om det finns en utökad bygglovsplikt. Om kulturvärden i trapphus ska kunna skyddas med utökad lovplikt krävs det att huset är klassat som särskilt värdefullt enligt 8 kap. 13 § PBL eller ligger i ett område av den karaktären. Det måste också finnas en varsamhetsbestämmelse eller skyddsbestämmelse som tydligt anger vad det är som är bygglovspliktigt. Det finns även tillfällen då anmälan krävs, och det är vid underhåll av en byggnad med särskilt bevarandevärde som omfattas av en skyddsbestämmelse. Det krävs alltså inte anmälan om trapphuset enbart har en varsamhetsbestämmelse.

Om en byggherre ska utföra en mindre åtgärd, så som underhåll av trapphuset, behöver byggherren alltså inte söka bygglov om byggnaden inte omfattas av utökad lovplikt och det behövs enbart ske en anmälan om byggnaden omfattas av en skyddsbestämmelse. Om en byggnad enbart omfattas av en äldre plan, eller ingen plan alls, kan inte byggnaden omfattas av skyddsbestämmelser, varsamhetsbestämmelser eller utökad lovplikt vilket medför att varken lov eller anmälan kan krävas vid mindre åtgärder, så som underhåll av trapphus.

Alla trapphus i flerbostadshus omfattas vid förändringar av varsamhetskravet. Det är dock bara byggnader som anses vara särskilt värdefulla enligt 8 kap. 13 § PBL som omfattas av förvanskningförbudet, oavsett om byggnaden i förväg är utpekad som särskilt värdefull eller inte. För att byggherren ska veta om förvanskningförbudet gäller dess byggnad, måste fastighetsägaren veta om byggnaden klassad som särskilt värdefull enligt 8 kap. 13 § PBL. Om en byggnad är detaljplanelagd eller omfattas av områdesbestämmelser har kommunen möjlighet att där visa att byggnaden är särskilt värdefull genom att införa skyddsbestämmelser. Om en byggnad enbart omfattas av en äldre plan, eller ingen plan alls, finns inte skyddsbestämmelser. Detta medför att det finns byggnader som är särskilt värdefulla, men inte i förväg är utpekade som det i en detaljplan.

I Göteborg arbetar kommunen istället med ett bevarandeprogram. De byggnader som finns med i programmet anses vara särskilt värdefulla enligt 8 kap. 13 § PBL och därmed gäller förvanskningförbudet (Göteborgs Stad u.å.c). Programmet uppmärksammar byggnader och bebyggelsemiljöer och beskriver kortfattat vad som är särskilt värdefullt eller karaktäristiskt med dem. Fokus ligger inte på individnivå utan snarare på miljöer och sammanhang. Det som kan bli problematiskt med att många flerbostadshus i Göteborg saknar detaljplan, i kombination med att bevarandeprogrammet har ett fokus på bebyggelsemiljöer snarare än på enskilda byggnader, är att en fastighetsägare kan äga ett hus som anses vara särskilt värdefullt, utan att veta om det. Detta kan medföra viss risk att förvanskning sker, eftersom fastighetsägaren kanske inte är medveten om att förvanskningförbudet gäller. Det är dock byggherrens ansvar att ta reda på om förvanskningförbudet gäller. Det är inte kommunens uppdrag att gå ut med den informationen. Kommunen tillhandahåller information men fastighetsägaren måste aktivt söka den.

Förutom att det kan finnas en otydlighet gällande vilka byggnader som anses vara särskilt värdefulla, kan den även finnas en otydlighet kring vilka de interiöra karaktärsdragen är i de byggnader och miljöer som beskrivs i programmet. På vissa ställen beskrivs trapphusens karaktärsdrag, men inte i samma utsträckning som exteriörernas karaktärsdrag. På kommunens hemsida sammanfattas bevarandeprogrammets syften och där är ett syfte att ”bidra till kontinuitet i utvecklingen av den yttre miljön” (Göteborgs Stad u.å.d). Interiörer nämns inte i sammanfattningen av programmets syfte.

2. Finns det avgörande faktorer som påverkar möjligheterna till formellt skydd av trapphus i flerbostadshus i Göteborg?

Genom att studera hur skyddet av kulturvärden i trapphus i flerbostadshus ser ut i Göteborg går det att se att vissa faktorer medför att det är svårare att skydda interiörer kontra exteriörer. Det är många trapphus som saknar detaljplan och därmed saknar varsamhets- och skyddsbestämmelser. Det finns heller inget krav i PBL på att söka bygglov vid underhåll i trapphus om byggnaden inte omfattas av utökad lovplikt. Det krävs inte heller en anmälan om byggnaden inte omfattas av en skyddsbestämmelse. Dessa faktorer borde sammantaget medföra att det blir svårt för kommunen att kontrollera att varsamhetskravet och förvanskningförbudet följs vid åtgärder i trapphus, kontra deras möjligheter att kontrollera att de följs vid exteriöra åtgärder. Det kan dessutom finnas en viss problematik med att en fastighetsägare inte alltid vet om att dess byggnad är särskilt värdefull och kanske då inte följer förvanskningförbudet. Att bevarandeprogrammet dessutom främst fokuserar på exteriörer, snarare än interiörer, kan göra det svårt för fastighetsägaren att veta vilka

karaktärsdrag som ska beaktas för att följa varsamhetskravet och förvanskningsförbudet vid underhåll av trapphus.

Med utgångspunkt i dessa observationer har två intervjuer hållits. Syftet har varit att få en större förståelse för varför dessa faktorer existerar, hur kommunen förhåller sig till dem samt om kommunen anser att de är problematiska. Den ena intervjun hölls med informant 1 som är utbildad bebyggelseantikvarie och arbetar som planhandläggare på Stadsbyggnadskontoret i Göteborg. Den andra intervjun hölls med informant 2 som är bebyggelseantikvarie på Stadsbyggnadskontoret i Göteborg.

Avsaknad av detaljplan

En faktor som kan försvåra processen för kommunen gällande skydd av interiörer kan vara att många byggnader i Göteborg saknar detaljplan. Detta medför att det saknas varsamhets- och skyddsbestämmelser och att det då inte krävs bygglov eller anmälan för interiört underhåll. Detta borde i sin tur medföra en svårighet att kontrollera att varsamhetskravet och förvanskningsförbudet följs. Vid frågan om hur kommunen säkerställer att varsamhetskravet och förvanskningsförbudet följs när det inte behövs lov eller anmälan nämner informant 1 att vissa åtgärder är byggherrens ansvar och att myndigheten inte alltid har den skyldigheten. Hon kommenterar även att desto mer kunskap byggherren har om sin byggnad, desto lättare är det för byggherren eller fastighetsägaren att följa upp varsamhetskravet.

När informant 2 får frågan om varför det är så många hus i Göteborg som saknar detaljplan framhåller hon att kommunen idag inte prioriterar att arbeta med bevarandeplaner. På 90-talet hade kommunen en annan inställning till bevarandeplaner och jobbade då mer aktivt med dem. Kommunen såg då att det fanns en problematik med att hela tiden jobba utifrån en fråga. På uppdrag av Byggnadsnämnden arbetade de med bevarandeplaner och dessa gjordes exempelvis för delar av Vasastan och Johanneberg. I de planerna gick kommunen in och reglerade upp med skydds- och varsamhetsbestämmelser.

Informant 2 beskriver att kommunen idag jobbar lite annorlunda. Idag drivs snarare kommunens planprocesser av intressenter. Det kommer in frågor om förändring och utifrån det startar kommunen ett planarbete som har syftet att utveckla. Informant 2 framhåller att de har ansvar för att tillgodose de allmänna kulturvärdena och att det i samband med utvecklingen ingår i deras uppdrag att säkerställa kulturvärden. Till skillnad från hur de arbetade på 90-talet går de däremot inte ut aktivt och gör bevarandeplaner. Informant 2 har frågat kollegor som arbetade på kommunen på 90-talet om varför de arbetade mer aktivt med bevarandeplaner då. Hon har då fått svaret att man ville uppmärksamma områden som kanske var svåra att hantera för att det saknade plan. De gjorde planer för att förtydliga. Hon har även fått svaret att klimatet kanske var mer tillåtande då, i det avseende att det fanns utrymme att hantera dessa frågor. Idag är trycket på detaljplaner som innebär förtätning eller nya etableringar av något slag så stort att uppdrag som främst har syftet att bibehålla och bevara inte är prioriterat.

Informant 2 förklarar hur kommunen arbetar när de inte har detaljplaner över ett område. Tätbebyggda områden har i regel en plan av något slag i botten. Majoriteten av Göteborgs kulturmiljöer ligger inom äldre stadsplaner och i och med att det är planlagd mark gäller PBL och föreskrifter. Detta innebär att förvanskningsförbudet och varsamhetskravet aktualiseras

när en fråga om ändring ställs rörande en byggnad som bedöms som särskilt värdefull. I Göteborg jobbar kommunen med bevarandeprogrammet som ett slags skikt över dessa planer. Detta innebär att kommunen gör en avvägning när en fråga om förändring ställs. Informant 2 säger också att bevarandeprogrammet kanske i huvudsak handlar om att uppmärksamma kulturvärden.

Skyddet för interiörer är svagare än skyddet för exteriörer i PBL

En annan faktor som kan påverka möjligheterna till formellt skydd i trapphus i flerbostadshus är att PBL:s skydd för interiörer är svagare än vad det är för exteriörer. Skyddet är svagare i det avseendet att det oftast krävs bygglov för att förändra en byggnads yttre utseende, men inte för att förändra exempelvis ytskikt eller detaljer i ett trapphus. Bygglov för underhåll av interiöra kulturvärden behöver enbart sökas om bygglovsplikten är utökad. Detta kan enbart ske om byggnaden är klassad som särskilt värdefull eller ligger inom ett område av den karaktären. Det måste även finnas en varsamhets- eller skyddsbestämmelse som tydligt anger vad det utökade bygglovet avser. Anmälan för underhåll av interiöra kulturvärden behöver bara göras om byggnaden omfattas av skyddsbestämmelser. Detta medför sammantaget att om en byggnad som inte omfattas av detaljplan eller områdesbestämmelser, utan enbart av äldre planer, behöver inte fastighetsägaren anmäla eller söka bygglov för underhåll av trapphus i flerbostadshus.

Även om det finns detaljplan eller områdesbestämmelser som omfattar ett flerbostadshus skiljer sig skyddet mellan interiör och exteriör. Om ett trapphus enbart är försett med en varsamhetsbestämmelse och inte en skyddsbestämmelse, behövs inte en anmälan vid underhåll av trapphuset. Detta kan medföra att det blir svårt för kommunen att säkerställa att bestämmelsen följs. Det skiljer sig från vilket skydd en exteriör varsamhetsbestämmelse ger eftersom en exteriör förändring oftast är bygglovspliktig. Detta medför att kommunen har större möjlighet till att följa upp att en exteriör varsamhetsbestämmelse följs.

När Informant 2 får frågan om hon anser att kulturvärden i trapphus i flerbostadshus behöver ett starkare skydd svarar hon att hon delar intervjuarens uppfattning om att det är ett problematiskt område. Hon beskriver att kommunen vid en planprocess kan reglera interiört men att det ska finnas särskilda skäl för att gå in och reglera med bestämmelser. Hon uppger att de mycket sällan reglerar exempelvis insidan av privata bostäder. Det måste vara något som är särskilt värdefullt eller unikt och kommunen måste kunna motivera regleringen. Det händer att kommunen reglerar bostäder men kanske mer ofta kontor eller allmänna ytor, exempelvis interiören i en skola.

Informant 2 uppger därefter att det är lättare att motivera det allmänna värdet i ett utrymme som fler har tillgång till. Hon uppger också att om lagstiftaren hade varit mer tydlig med, eller bedömt ett trapphus som en allmänt tillgänglig yta hade det blivit lättare för kommunen att driva frågan rörande skydd i planprocessen. Hon berättar sedan att om en fastighetsägare starkt opponerar sig mot en reglerande skyddsbestämmelse och exempelvis kan påvisa att den avsevärt försvårar pågående användning, kan kommunen ibland backa. Dock vidmakthålls själva bedömningen kring att något är värdefullt. Informant 2 menar att det kan handla om att kommunen är orolig för att bli ersättningsskyldig.

Efter förklaringen kring att det kan vara svårt att motivera det allmänna värdet hos utrymmen som är mindre offentliga exemplifierar informant 2 att kommunen är mer tillåtande för åtgärder inåt gården än ut mot gatan. Detta bygger på att allmänheten inte har samma tillträde till gården. Hon anser att detta är problematiskt. Hon uppger att kommunen ser att det leder till ganska kraftfulla förändringar som ofta förvanskar bygganden.

Intervjuaren tar upp ämnet allmänna och enskilda intressen och hur de kan variera beroende på vilket tidsperspektiv intresset ses ur. Om ett trapphus ses ur ett långt tidsperspektiv blir intresset inte lika enskilt som om det ses ur ett kort perspektiv. Det blir istället enklare att hävda att det är allmänt. Informant 2 får frågan om kommunen pratar om det längre tidsperspektivet i praktiken och om det går att framföra till allmänheten på något bra sätt. Hon instämmer om att det ur den aspekten skulle kunna argumenteras för att gården eller insidan av ett hus då ska skyddas. Hon menar att man i dialogen med fastighetsägare kan försöka förklara detta men att det inte alltid landar på rätt sätt och att det tyvärr är så att det enskilda intresset ofta går före det allmänna.

Ytterligare en sak som informant 2 framhåller är att det hade varit önskvärt att det i översiktsplanen hade varit mer tydligt att kulturvärden även finns interiört och att kommunen också aktivt ska skydda invändigt. Översiktsplanen förtydligar inte skillnaden mellan inne och ute, utan är snarare ganska övergripande. Det blir på så vis otydligt. Översiktsplanen säger att vi aktivt ska tillämpa skydds- och varsamhetsbestämmelser för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Där hade man kanske kunnat precisera att dessa värden även finns på insidan.

Informant 2 får frågan hur väl en varsamhetsbestämmelse skyddar, om det inte också finns utökad lovplikt. Hon svarar då att fastighetsägaren blir uppmärksam på att det finns värden. För att bestämmelsen ska bli mer skarp krävs det utökad lovplikt. Hon framhåller att en varsamhetsbestämmelse även ger en signal till boenden i huset. Hon berättar att kommunen kan få samtal från boenden om en fastighetsägare exempelvis vill måla om. Detta kan leda till att kommunen tar kontakt med fastighetsägaren och uppmärksammar denne om värdena och för en dialog. Detta kan leda till att kulturvärdena bevaras. Informant 2 framhåller även att en varsamhetsbestämmelse kan verka som en signal inåt mot kommunen. Hon säger att fastighetsägare oftast uppdaterar trapphus i samband med andra ingrepp som kan kräva lov eller anmälan, exempelvis byta branddörrar. Med hjälp av en varsamhetsbestämmelse kan då kommunen se att det finns kulturvärden som ska behandlas varsamt.

I intervjun med informant 1 framhåller hon att verktygen i PBL, som kommunen kan använda sig av för att följa upp om varsamhetskravet och skyddsförbudet gällande interiörer följs, är uppföljning, antikvarisk kontroll och kontrollplan under genomförandet. Det sätt som kommunen jobbar på just nu är att ta in en antikvarisk förundersökning eller ett antikvariskt utlåtande. De värden och karaktärsdrag som pekas ut där kan sedan följas upp i genomförandet med hjälp av kontrollplanen.

Informant 1 får frågan om vad hon anser skulle behövas för att enklare kunna kontrollera att varsamhetskravet och förvanskningsförbudet i trapphus i flerbostadshus följs. Hon svarar att det kanske hade varit rimligt att PBL ställer lite högre krav gällande interiörer eller att det kanske tydligare skulle framgå att både interiöra och exteriöra karaktärsdrag ska beaktas. Hon menar att kommunen kanske skulle kunna ställa lite högre krav om lagstiftningen hade tydliggjort att karaktärsdragen även gäller interiörer.

Intervjuaren framhåller att det inte är anmälningspliktigt om en fastighetsägare exempelvis vill måla om eller ändra ytskikt i ett trapphus. Informant 1 får frågan om hon tror att det skulle vara en bra idé att detta skulle vara anmälningspliktigt. Hon uppger att hennes uppfattning är att PBL i många fall lägger ett ganska stort ansvar på fastighetsägaren som denne kanske inte är medveten om. Hon resonerar kring att det kanske, om det gäller en särskilt värdefull byggnad, skulle innebära en viss utökad lovplikt eller anmälningsplikt för interiöra förändringar. Intervjuaren framhåller att det går att utöka lovplikten i detaljplan och undrar om informant 1 menar att den utökade lovplikten alltid skulle gälla interiöra förändringar. Informant 1 resonerar då kring att detta ställer följdkrav eftersom kommunen då måste ha väldigt stor koll på vilka byggnader de anser vara särskilt värdefulla. Detta ställer krav på bevarandeprogrammen.

Otydlighet kring vilka byggnader som anses vara särskilt värdefulla och vilka bevarandevärda karaktärsdrag som finns interiört

Enligt 8 kap. 13 § PBL får en byggnad som anses vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte förvanskas. För att en fastighetsägare ska kunna följa förvanskningsförbudet måste denne veta om dess byggnad är särskilt värdefull. Fastighetsägaren behöver inte söka bygglov eller anmäla interiöra åtgärder som exempelvis underhåll om byggnaden saknar varsamhets- eller skyddsbestämmelser. Om inte en lovansökan eller anmälan kommer in kan kommunen inte förmedla att det är en byggnad som är särskilt värdefull, om fastighetsägaren inte aktivt tar reda på detta. I Göteborg använder sig kommunen av bevarandeprogrammet för att förmedla vilka byggnader i Göteborg som är särskilt värdefulla. Programmet har ett miljöfokus snarare än fokus på individuella byggnader och har inte märkt ut varje enskild byggnad som anses vara särskilt värdefull. För att fastighetsägaren ska veta om dess byggnad är särskilt värdefull måste kommunen kontaktas. Sammanfattningsvis skulle otydligheten kring vilka byggnader som anses vara särskilt värdefulla kunna bidra till att förvanskningsförbudet inte följs. Utöver detta skulle det också kunna vara problematiskt för en fastighetsägare att veta vilka karaktärsdrag som ska bevaras vid en åtgärd i ett trapphus eftersom programmet främst fokuserar på exteriörer istället för interiörer. Detta skulle kunna medföra en svårighet att följa varsamhetskravet och förvanskningsförbudet.

När informant 2 får frågan om hur en fastighetsägare ska veta om dess byggnad är särskilt värdefull svarar hon att det är fastighetsägarens skyldighet att ta reda på vilken information det är som gäller. Kommunen har inget system eller rutin där de aktivt går ut och informerar. Kommunen har inte det uppdraget. När informant 2 får frågan om Göteborgs bevarandeprogram brister i tydlighet och därför kan vara svårt att arbeta med svarar hon att programmet inte har haft ambitionen att gå ner på individen. Hon tror att det har att göra med traditionen eller kulturen inom kommunen. Programmet är uppbyggt på ett sätt som gör att kommunen måste fördjupa sig om frågan ställs. Det är tanken med programmet.

Informant 1 uppger att om en kommun har pekat ut enskilda byggnader som särskilt värdefulla blir det lättare att ge en upplysning till en fastighetsägare. Det går då att ge upplysningen om att byggnaden har kulturhistoriska värden och att fastighetsägaren förslagsvis borde kontakta en antikvarie om förändringar ska göras. Informant 1 nämner även att det inte finns något krav på att byggnaden ska vara utpekad i förväg men att det underlättar. Hon säger att det just är genom kulturmiljöprogram eller skyddsbestämmelser i

detaljplan som det tydliggörs för fastighetsägaren att den förvaltar en särskilt värdefull byggnad. Hon menar att någon typ av utpekande, inventering eller skyddsbestämmelse underlättar, både för fastighetsägaren och kommunen.

Intervjuaren nämner klassificeringssystemet som Stockholm använder sig av och frågar om ett liknande program skulle vara intressant för Göteborg. Informant 1 säger att det inte pågår något sådant arbete just nu. Hon nämner också att det traditionellt sätt har arbetats mer med miljöer i Göteborg. Hon säger dock att hon personligen tycker att det hade varit bättre om det hade funnits något slags klassificeringssystem eller att byggnaderna i alla fall på något sätt skulle vara utpekade, exempelvis som ett GIS-lager. Detta tycker hon eftersom det hade blivit lättare att ge information till fastighetsägare och att det hade gett en tydligare process enligt hennes uppfattning.

Vid frågan om vad det skulle kunna finnas för nackdelar med ett sådant problem uppger informant 1 att det blir samma problem som med det vanliga kulturmiljöprogrammet, att det måste hållas uppdaterat. Det finns ofta inte resurser för att utvärdera och följa upp. Oavsett om ett program hanterar miljöer eller enskilda byggnader så vill man att det ska vara så aktuellt som möjligt och det är det inte i speciellt många kommuner. Detta är ett problem enligt informant 1.

4. Diskussion och slutsatser

Denna uppsats har undersökt hur det formella skyddet för trapphus i flerbostadshus i Göteborg ser ut. Resultatet av undersökningen visar att kulturvärden i trapphus har ett svagare skydd än vad exteriöra kulturvärden har. Tre faktorer som bidrar till att skyddet av kulturvärden i trapphus i flerbostadshus i Göteborg har ett svagare skydd har identifierats. Dessa faktorer är att många byggnader saknar detaljplan, att skyddet i PBL är svagare för interiörer än för exteriörer och att det finns otydligheter i Göteborgs bevarandeprogram.

Den första faktorn som lyfts fram som något som kan försvåra skyddet av kulturvärden i trapphus i flerbostadshus är avsaknaden av detaljplan vilket medför avsaknad av varsamhets- och skyddsbestämmelser samt utökad lovplikt. Detta gör att ansvaret för att följa varsamhetskravet och förvanskningförbudet helt läggs på byggherren och att kommunen får svårt att kontrollera att dessa följs. Anledningen till att många flerbostadshus inte omfattas av detaljplan i Göteborg är för att kommunen prioriterar planer som berör utveckling framför planer som berör bevarande. I intervjun med informant 2 framkommer det att kommunen gjorde bevarandeplaner i större utsträckning på 90-talet och tar upp exemplet Vasastan. I bilaga 3 finns en detaljplan från Vasastan som vann laga kraft 2002 och den innehåller både varsamhets- och skyddsbestämmelser för trapphus. Här tycker jag att de verktyg som ges av PBL har använts på ett bra sätt för att skydda trapphus. Detaljplanen medför att en anmälan måste göras vid underhåll av vissa trapphus eftersom de omfattas av en skyddsbestämmelse. Det finns även en utökad lovplikt för trapphusen om planlösningen skulle ändras eller om fast inredning skulle rivas. Tyvärr är det många flerbostadshus i Göteborg som inte har ett lika starkt skydd. I sitt examensarbete skriver Uddhammar (2015) att all bebyggelse ska vara skyddad från förvanskning genom PBL. Uddhammar skriver även att detta i nuläget inte uppfylls. Författarens arbete kretsar kring skyddet av lägenheter men eftersom både trapphus och lägenheter går under begreppet interiörer i PBL ser skyddet för trapphus ut på ett liknande sätt och därför tycker jag att undersökningens resultat är intressant för studien kring trapphus. Uddhammar menar att en utökad användning av skyddsföreskrifter gällande inredningar behövs för att lagskyddet ska uppfyllas (Uddhammar 2002, s. 51). Ranby (2014) skriver ett problem som finns är att det tar lång tid att skydda byggnader med varsamhets- och skyddsbestämmelser. Han skriver att ”Stadsplaneringens inneboende seghet och bevarandeplaneringens låga prioritet är ett huvudproblem i kommunal kulturmiljöverksamhet” (Ranby 2014, s 87).

Informant 2 uppger även att kommunen sällan reglerar interiört vid en planprocess. Det måste då finnas särskilda skäl till detta. Interiörer i bostäder regleras sällan, medans exempelvis kontor eller skolor som är mer allmänna ytor oftare kan regleras. Att interiörer inte regleras lika ofta som interiörer överensstämmer med en observation som Carlsson (2002) har gjort. Hon har granskat en rapport som undersökte skydd av kulturvärden och har där kunnat se att skyddsbestämmelser används relativt sällan, i synnerhet när det gäller interiörer. Anledningen till att det förekommer skyddsbestämmelser relativt sällan tror Carlsson beror på att skyddsbestämmelser kan leda till krav på ersättning (Carlsson 2002, s. 16-17) Informant 2 beskriver att kommunen ibland backar om en fastighetsägare starkt opponerar sig mot en skyddsbestämmelse och menar att detta ibland kan handla om att kommunen är orolig för att bli ersättningskyldig.

Carlsson (2002) resonerar kring vad det kan finnas för förklaring till att interiörer har sämre skydd än exteriörer och uppger att ett skäl är den i Sverige väl rotade rätten till makt över sin egen egendom. En rättighet som är stadgad i grundlagen. Denna rättighet medför att kommunen måste visa respekt för den enskildes rätt att nyttja sina privata ytor som man vill och får bara inskränka på användningen där det finns allmänna intressen (Carlsson 2002, s. 17). En central punkt rörande möjligheterna för kommunen att skydda trapphus i flerbostadshus är vad som anses vara ett allmänt kontra ett enskilt intresse. I PBL förekommer interiörer och exteriörer och det görs till synes ingen skillnad på olika typer av interiörer. I verkligheten anser jag att det finns skillnader mellan olika typer av interiörer. Det är svårt att hävda att ett trapphus är lika privat som en lägenhet. Om ett trapphus saknar skydds- och varsamhetsbestämmelser gäller dock samma bygglovs- och anmälningsplikt för underhåll av ett trapphus som det gör för underhåll av en privat lägenhet. En intressant fråga att diskutera är om ett trapphus kan ses som ett allmänt intresse och därmed få möjligheten till ett starkare formellt skydd. Att ett trapphus till viss del kan ses som offentligt tycker jag framgår av exempelvis Uddhammars (2015) observation av inverteringarna som genomfördes i Stockholm på 70- och 80-talet. Här har Uddhammar observerat att beskrivningarna koncentrerats kring fasad och trapphus, vilket författaren benämner som husets offentliga delar (Uddhammar 2015, s. 13). Carlsson (2002) har studerat två renoveringar och upplever då att strävandet efter bevarande är högre vid fasad och trapphus än vad det är för lägenheterna. Hon tror att detta beror på att trapphus och fasad är mer offentliga än lägenheterna (Carlsson 2002, s. 39-40).

Faktorer som avgör om ett trapphus i flerbostadshus ses som allmänt eller enskilt intresse påverkas av flera parametrar. Den teoretiska referensramen för detta arbete är att bebyggelse kan betraktas ur ett kort eller långt tidsperspektiv samt betraktas som ett objekt eller som del av ett system. Dessa olika perspektiv bidrar till synen kring om det byggda kulturarvet kan ses som ett allmänt eller privat intresse. Om ett trapphus ses ur ett långt tidsperspektiv och ur ett systemperspektiv medför det att relevansen av äganderätten framstår som mindre relevant. Om ett trapphus betraktas som något som ska finnas i flera hundra år samt att det är en del av ett system snarare än att det existerar som ett fristående objekt, blir det enklare att hävda att trapphuset är ett allmänt intresse. För att förenkla processen att skydda kulturhistoriskt värdefulla interiörer i trapphus tror jag att det skulle vara fördelaktigt om det tydligare hade definierats om det är ett allmänt eller enskilt intresse. Det hade därmed underlättat om det fanns tydligare riktlinjer kring vilket tids- och rumsperspektiv interiöra kulturvärden i trapphus bör betraktas ur i praktiken. Informant 2 uppger att det är lättare att motivera det allmänna värdet i ett utrymme som fler har tillgång till. Hon uppger att om lagen hade varit tydligare, eller bedömt ett trapphus som allmän tillgänglig yta, hade det varit enklare för kommunen att driva frågan rörande skydd i detaljplan. Informant 2 uppger även att det är i dialogen med fastighetsägaren som det finns möjlighet att förklara detta men att det inte alltid landar på rätt sätt. Detta verkar stämma överens med Prick och Blidbergs (2012) undersökning, som visar att den största utmaningen för bygglovshandläggare är att övertyga fastighetsägaren om att de har en värdefull byggnad som är bevarandevärd.

Den andra faktorn som berörs i undersökningen kring hur trapphus i flerbostadshus är skyddade är att PBL har ett svagare skydd för interiöra kulturvärden kontra exteriöra. Informant 1 uppger att det kanske hade varit rimligt om PBL ställde lite högre krav gällande interiörer eller att det tydligare skulle framgå att det även är interiöra karaktärsdrag som ska beaktas. I diskussionen kring hur väl PBL skyddar kulturvärden i trapphus uttrycker även informant 2 att det hade varit positivt om det förtydligades att även interiöra kulturvärden ska

beaktas. Översiktsplanen säger att kommunen aktivt ska tillämpa skydds- och varsamhetsbestämmelser för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och där anser informant 2 att det hade varit önskvärt om det tydliggjordes att dessa värden också är interiöra. Dessa tankar överensstämmer med resultatet i examensarbetet *Kulturhistoriska interiörer* (Carlsson, 2002). Här kommer Carlsson fram till slutsatsen att skyddet för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse bör förbättras i allmänhet och för interiörer i synnerhet. Samhällets möjligheter att kontrollera byggarbeten måste öka (Carlsson 2002, s. 38).

Informant 1 resonerar kring om det kanske skulle vara rimligt om det fanns en utökad lovplikt eller anmälningsplikt för interiörer om en byggnad är särskilt värdefull. Enlig PBL gäller utökad lovplikt om det är bestämt i detaljplan och anmälningsplikt om det finns en skyddsbestämmelse. Om en interiör förändring i en särskilt värdefull byggnad alltid skulle vara belagd med utökad lovplikt eller anmälningsplikt tar informant 1 upp problematiken med att kommunen då måste ha väldigt stor koll på vilka byggnader som anses vara särskilt värdefulla och detta ställer krav på bevarandeprogrammet.

Den tredje faktorn som tas upp berör otydligheten i bevarandeprogrammet. Göteborgs bevarandeprogram har mer fokus på miljöer än individuella byggnader och detta skulle kunna vara ett problem. Att bevarandeprogrammet även har ett underordnat fokus på interiörer anser jag vara problematiskt eftersom det kan försvåra för fastighetsägaren när det kommer till att ta hänsyn till de interiöra karaktärsdragen. Att inte veta vilka karaktärsdrag som ska beaktas medför en svårighet att följa varsamhetskravet och skyddsförbudet. Att bevarandeprogrammets utformning skulle kunna innebära en svårighet för att skydda kulturvärden i trapphus i Göteborg tas även upp som den tredje faktorn i undersökningen.

Att programmet har mer fokus på miljöer än enskilda byggnader skulle kunna bidra till att förvanskningförbudet inte följs interiört eftersom en fastighetsägare kanske inte vet att det gäller deras byggnad. Informant 1 uppger att det hade varit enklare att ge fastighetsägare upplysningar om programmet hade pekat ut enskilda byggnader. Hon tycker att det hade varit bra om det fanns något slags klassificeringssystem eller att byggnaderna på något sätt skulle vara utpekade, exempelvis som ett GIS-lager. Det finns dock svårigheter med ett sådant program, vilket är att det måste hållas uppdaterat. Vikten av tydliga bevarandeprogram nämns bland annat i examensarbetet *Bevarandevårt i domstolsprövning* (Ros 2013). Ros resultat visar att sättet kulturmiljöprogram är utformade på och hur tydliga de är, påverkar utgången av rättsfall (Ros 2013, s. 9). Ros skriver även att Stockholms klassificeringssystem troligtvis har större genomslagskraft än något annat program i Sverige (Ros 2013, s 48). I en rapport från Riksantikvarieämbetet (2017) utreds kommuners förutsättningar för att ta hänsyn till den byggda miljöns kulturvärden. Utredningen fokuserar på de bygglovsbefriade åtgärderna som infördes 2014. Den fokuserar alltså inte på interiörer men undersökningen är enligt mig ändå intressant eftersom många interiöra åtgärder inte heller är bygglovspliktiga. Undersökningen som gjordes visar att den viktigaste förutsättningen för att kommuner ska kunna ta hänsyn till kulturvärden i bygglovsprövning och vid planläggning är skydd i detaljplan och områdesbestämmelser. Därefter följer kulturmiljöprogram. Undersökningen visar att beskrivningarna i programmen behöver bli mer vägledande och beskrivande.

De tre faktorerna som har tagits upp är avsaknaden av detaljplaner, svagare skydd för interiörer än för exteriörer i PBL och att det finns otydligheter i Göteborgs bevarandeprogram. Dessa tre faktorer växelverkar med varandra. Det är kombinationen av avsaknad av detaljplaner och hur PBL är utformat för att skydda interiörer som tillsammans kan bli

problematiskt. Det skulle därtill bli problematiskt om PBL hade strängare krav på interiörer eftersom det skulle medföra ett högre krav på tydlighet hos bevarandeprogrammet. Det hela blir ett slags moment 22, som informant 1 uttrycker det i intervjun. Samverkan mellan dessa faktorer bidrar till att kulturvärden i trapphus i flerbostadshus i Göteborg kan bli förbisedda. Situationen är enligt mig komplex och problematisk och för att kunna förbättra skyddet för kulturvärden i trapphusen i Göteborg behövs resurser. Om PBL förblir oförändrat skulle problemet kunna lösas genom att bevarandeplaner med varsamhets- och skyddsbestämmelser samt utökad lovplikt upprättas i större omfattning men detta kräver mycket tid och resurser. Om PBL skulle ändras eller förtydligas skulle det medföra högre belastning på kommunen och högre krav på bevarandeprogrammet vilket också skulle kräva tid resurser. Det hela blir i slutändan en fråga om prioriteringar och för att kunna skydda vårt interiöra kulturarv blir det kanske just där som något måste förändras.

5. Vidare forskning

Denna undersökning berör Göteborg, vilket innebär att det är Göteborgs bevarandeprogram, översiktsplan, detaljplaner, områdesbestämmelser och byggnadsminnesmärkningar som har granskats. För att få en bättre bild av hur det ser ut generellt i Sverige behövs studier göras i fler städer. Det skulle också vara fördelaktigt om gjordes en kartläggning över i vilken utsträckning interiöra kulturvärden i trapphus har förvanskats och i vilken utsträckning de förvanskas i dagsläget. Det är svårt att uppskatta i vilken omfattning interiörer i trapphus förvanskas, kanske just eftersom sällan behövs bygglov eller anmälas och då inte registreras. Vidare hade det varit intressant att undersöka om det finns fler faktorer som gör det problematiskt att formellt skydda interiöra kulturvärden i trapphus.

6. Sammanfattning

Vid den bebyggelseantikvariska utbildningen ligger fokus främst på stadsmiljöer och exteriörer, snarare än på interiörer. Det formella skyddet för interiöra kulturvärden är dessutom svagare än för exteriöra kulturvärden. Vid planläggning och lovprocesser har kommunen uppgiften att tillgodose de allmänna intressena och ett av dessa är kulturvärden. Beroende på vad som anses vara ett allmänt eller enskilt intresse begränsar möjligheten till att reglera ett kulturhistoriskt värde med formellt skydd. Trapphus i flerbostadshus är ett sorts gränsland mellan allmänt och privat och kan därför bli en gråzon. Därmed skulle det kunna vara oklart vilket slags skydd som går att ge ett sådant utrymme. Interiöra och exteriöra miljöer har olika sorters kulturvärden, men enligt mig är båda typerna värda att bevaras. Att skyddet för ett trapphus är svagare än för en exteriör känns därför problematiskt.

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur det formella skyddet för trapphus i flerbostadshus i Göteborg ser ut. Syftet är även att utreda vad det är som påverkar möjligheterna att skydda dessa miljöer. Genom att belysa att trapphus i flerbostadshus är en gråzon mellan allmänt och privat intresse syftar uppsatsen till att bredda synsättet kring möjligheterna för bevarande av miljöer av detta slag. Målsättningen med undersökningen är att trapphus i flerbostadshus ska få ett starkare formellt skydd och på så sätt enklare kunna bevaras. För att kunna uppfylla syftet ställs frågorna *Hur ser det formella skyddet ut för trapphus i flerbostadshus i Göteborg?* och *Finns det avgörande faktorer som påverkar möjligheterna till formellt skydd av trapphus i flerbostadshus i Göteborg?*

Metoden som används för att besvara frågorna är explorativ och består av två delar. Den första delen syftar till att ge en grundläggande förståelse kring hur skyddet för interiörer ser ut i Sverige generellt. Den består av studier av lagtexter och texter som förklarar hur skyddet av kulturvärden ser ut och används. Lagtexter som studeras är främst PBL, men även kulturmiljölagen, jordabalken och miljöbalken berörs. Texter kring skyddet av kulturvärden som används är främst texter från Boverket och Riksantikvarieämbetet. Även *Detaljplanehandboken: handbok för detaljplanering enligt plan- och bygglagen, PBL* (Adolfsson & Boberg 2019) används. Den andra delen av undersökningen är en studie kring hur skyddet för trapphus i flerbostadshus i Göteborg ser ut. I den delen studeras olika dokument som berör det formella skyddet i Göteborg och därefter hålls två kvalitativa intervjuer med två kommunanställda bebyggelseantikvarier i Göteborg. Dokumenten som studeras är Göteborgs byggnadsminnesmärkningar, översiktsplan, bevarandeprogram, vissa detaljplaner och vissa områdesplaner. Den teoretiska utgångspunkten för undersökningen är att det vid planläggning och lovprocesser kan vara svårt att bedöma vad som anses som allmänt respektive enskilt intresse. Beroende på vilket tids- och rumsperspektiv som anläggs på bebyggelse kan olika syn på vad som anses vara allmänt och enskilt skifta.

Undersökningen visar att byggnadsminnesförklaringar endast omfattar ett fåtal flerbostadshus i Göteborg. För att göra en studie kring hur trapphus i flerbostadshus skyddas mer generellt i Göteborg behövs det undersökas hur kommunen arbetar med skydd av trapphus i flerbostadshus. Resultatet visar att många flerbostadshus i Göteborg inte omfattas av detaljplan. Dock omfattas de allra flesta flerbostadshus då istället av äldre planer. Ett fåtal flerbostadshus omfattas av områdesbestämmelser. I detaljplaner kan interiörer skyddas med varsamhets- och skyddsbestämmelser samt utökad lovplikt. Åtgärder hos särskilt värdefulla interiörer med skyddsbestämmelser är anmälningspliktiga. Vissa större interiöra ingrepp, så

som att förändra planlösningen, är också anmälningspliktiga. Vissa interiöra åtgärder är även bygglovspliktiga, exempelvis om byggnaden inreds för ett väsentligt annat ändamål än vad den senast användes för. Om en byggnad enbart omfattas av en äldre plan, eller ingen plan alls, kan inte byggnaden omfattas av skyddsbestämmelser, varsamhetsbestämmelser eller utökad lovplikt vilket medför att varken lov eller anmälan kan krävas vid mindre åtgärder, så som underhåll av trapphus. Även om det inte finns bestämmelser eller krävs bygglov eller anmälan, gäller alltid varsamhetskravet. Förvanskningförbudet gäller alltid om byggnaden anses vara särskilt värdefull.

Undersökningen visar även att det finns avgörande faktorer som påverkar möjligheterna till formellt skydd av trapphus i flerbostadshus i Göteborg. Det är många trapphus som saknar detaljplan och därmed saknar varsamhets- och skyddsbestämmelser. Det finns heller inget krav i PBL på att söka bygglov vid underhåll i trapphus om byggnaden inte omfattas av utökad lovplikt. Det krävs inte heller en anmälan om byggnaden inte omfattas av en skyddsbestämmelse. Dessa faktorer skulle sammantaget kunna medföra att det blir svårt för kommunen att kontrollera att varsamhetskravet och förvanskningförbudet följs vid åtgärder i trapphus, kontra deras möjligheter att kontrollera att de följs vid exteriöra åtgärder. Det kan dessutom finnas en viss problematik med att en fastighetsägare inte alltid vet om att dess byggnad är särskilt värdefull och kanske då inte följer förvanskningförbudet. Bevarandeprogrammets utformning kan även försvåra för fastighetsägaren när det kommer till att utläsa vilka interiöra karaktärsdrag ägaren ska ta hänsyn till för att följa varsamhetskravet och förvanskningförbudet. Dessa faktorer tas upp i intervjuerna för att skapa en förståelse kring varför de existerar och hur kommunen hanterar detta.

Den första faktorn, att det kan vara problematiskt med att många hus saknar detaljplan och därmed skydds- och varsamhetsbestämmelser, har också tagits upp av Uddhammar (2015) som skriver att all bebyggelse ska vara skyddad från förvanskning genom PBL. Hon menar att en utökad användning av skyddsföreskrifter gällande inredningar behövs för att lagskyddet ska uppfyllas. Ranby (2014) skriver att ett problem som finns är att det tar lång tid att förse byggnader med varsamhets- och skyddsbestämmelser. Han skriver även att ”Stadsplaneringens inneboende seghet och bevarandeplaneringens låga prioritet är ett huvudproblem i kommunal kulturmiljöverksamhet” (Ranby 2014, s 87).

En central punkt rörande möjligheterna för kommunen att skydda trapphus i flerbostadshus är frågan kring vad som anses vara ett allmänt kontra enskilt intresse. Informant 2 uppger att det hade varit enklare att motivera det allmänna värdet i trapphus om lagstiftaren hade varit mer tydligt med, eller bedömt dessa utrymmen som en allmänt tillgänglig yta. Att ett trapphus kan ses som mer offentlig än exempelvis en lägenhet finns det belägg för i exempelvis Uddhammars (2015) och Carlssons (2002) undersökningar. Om ett trapphus ses som allmänt intresse eller ej påverkas av olika parametrar. Den teoretiska referensramen för detta arbete är att bebyggelse kan betraktas ur ett kort eller långt tidsperspektiv samt betraktas som ett objekt eller som del av ett system. Dessa olika perspektiv bidrar till synen kring om det byggda kulturarvet kan ses som ett allmänt eller privat intresse.

Den andra faktorn handlar om att PBL har ett svagare skydd för interiöra kulturvärden än exteriöra. Informant 1 uppger att det kanske hade varit rimligt om PBL ställde lite högre krav gällande interiörer eller att det tydligare skulle framgå att det även är interiöra karaktärsdrag som ska beaktas. I diskussionen kring hur väl PBL skyddar kulturvärden i trapphus uttrycker informant 2 att det hade varit positivt om det i översiktsplanen förtydligades att även interiöra

kulturvärden ska beaktas. Dessa tankar stämmer in på slutsatserna i Carlssons (2002) undersökning där hon kommer fram till att skyddet för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse bör förbättras i allmänhet och för interiörer i synnerhet samt att samhällets möjligheter att kontrollera byggarbeten måste öka. Informant 1 resonerar kring om det kanske skulle vara rimligt om det fanns en utökad lovplikt eller anmälningsplikt för interiörer om en byggnad är särskilt värdefull. Hon tar då också upp problematiken med att kommunen i så fall måste ha väldigt stor koll på vilka byggnader som anses vara särskilt värdefulla och detta ställer krav på bevarandeprogrammet.

Den tredje faktorn som tas upp berör otydligheten i bevarandeprogrammet som skulle kunna bidra till att förvanskingsförbudet inte följs interiört eftersom det inte är helt tydligt vilka byggnader som anses vara särskilt värdefulla. Det kan även vara problematiskt att veta vilka karaktärsdrag som ska beaktas interiört för att varsamhetskravet och förvanskingsförbudet ska kunna följas, eftersom fokus i programmet främst ligger på den yttre miljön snarare än interiörer. Vikten av ett tydligt bevarandeprogram tas upp av Ros (2013) och Riksantikvarieämbetet (2017).

Undersökningen har identifierat dessa tre faktorer som något som försvårar möjligheterna till formellt skydd av trapphus i flerbostadshus i Göteborg. Slutsatsen är att faktorerna växelverkar med varandra. Det är kombinationen av avsaknad av detaljplaner och hur PBL är utformat för att skydda interiörer som tillsammans kan bli problematiskt. Problemet hade lösts om alla flerbostadshus i Göteborg omfattades av detaljplaner men det skulle ta tid och kräva resurser. Det skulle därtill bli problematiskt om PBL hade strängare krav på interiörer eftersom det skulle medföra ett högre krav på tydlighet hos bevarandeprogrammet. För att kunna förbättra möjligheterna till att skydda dessa miljöer behövs tid och resurser och i slutändan blir det då en fråga om prioriteringar.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Informanter

Informant 1: Emily Eidevåg, Planhandläggare på byggavdelningen (utbildad bebyggelseantikvarie). Stadsbyggnadskontoret Göteborgs Stad. Intervju 2020-05-08

Informant 2: Madelene Seberbrink, Bebyggelseantikvarie. Stadsbyggnadskontoret Göteborgs Stad. Intervju 2020-05-08

Webbsidor

Boverket (2014a). *PBL Kunskapsbanken – Byggnadsminnen.*

<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/samordning-med-kulturmiljolagen/byggnadsminnen/> [2020-04-20]

Boverket (2014b). *PBL Kunskapsbanken – Vad är en detaljplan.*

<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/detaljplan/detaljplaneinstrumentet/vad-ar-detaljplan1/> [2020-04-23]

Boverket (2014c). *PBL Kunskapsbanken – Olika intressen.* <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/Allman-na-och-enskilda-intressen/> [2020-04-26]

Boverket (2014d) *PBL Kunskapsbanken – Varsamhetskravet.*

<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-plan---och-bygglagen/krav-pa-byggnadsverk-och-tomter/varsamhetskravet/> [2020-04-26]

Boverket (2014e) *PBL Kunskapsbanken – Kulturvärden bygglov.*

<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-plan---och-bygglagen/lov-byggande-och-kulturvarden/kulturvarden-bygglov/> [2020-04-27]

Boverket (2016). *PBL Kunskapsbanken – Förvanskningsförbudet.*

<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-plan---och-bygglagen/krav-pa-byggnadsverk-och-tomter/forvanskningsforbudet/> [2020-04-27]

Boverket (2017). *PBL Kunskapsbanken - Ändrad lovplikt för att värna om ett områdes kulturvärden.*

<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-plan---och-bygglagen/detaljplan-och-kulturvarden/andrad-lovplikt/> [2020-04-28]

Boverket (2019a). *PBL Kunskapsbanken – Plan- och bygglag (2010:900).*

<https://www.boverket.se/sv/lag--ratt/lagar-for-planering-byggande-och-boende/plan--och-bygglag-2010900/> [2020-04-23]

Boverket (2019b). *PBL Kunskapsbanken – Kommunens verktyg*. <https://www.boverket.se/sv/kommunernas-bostadsforsorjning/att-ta-fram-riktlinjer/kommunens-verktyg/> [2020-04-23]

Boverket (2019c). *PBL Kunskapsbanken – Varsamhetsbestämmelser*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-plan---och-bygglagen/detaljplan-och-kulturvarden/Vvarsamhetsbestammelser/> [2020-04-26]

Boverket (2019d). *PBL Kunskapsbanken – Bestämmelser om skydd av kulturvärden och rivningsförbud*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-plan---och-bygglagen/detaljplan-och-kulturvarden/skyddsbestammelser-och-rivningsforbud/> [2020-04-27]

Boverket (2019e). *PBL Kunskapsbanken – Anmälan*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/lov--byggande/anmalningsplikt/anmalan/> [2020-04-28]

Göteborgs Stad (u.å.a). *Gällande stadsplaner*. https://goteborg.se/wps/portal/start/byggande--lantmaterioch-planarbete/kommunens-planarbete/gallande-planer/stadsplaner!/ut/p/z1/hY6xDoIwGISfhrX_X6RS3GrUQU1ETRS7GCC1kAAIpdrEpxdHE423Xe673IGEDGSXP2qdu9p0eTP6i5xeU7oQNIroZkdZiGJ1WM5P6THEPeL5HyDHGH9IIKxB1kVLFnKsJcXGynnMGOMRS5L3uuiKCdcgrbopqyy52_FU5Vw_zAIM0HtPtDG6UaQ0bYDfKpUZHGSfJPRt9tyqs3gBLDFmCA!!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/ [2020-05-13]

Göteborgs Stad (u.å.b). *Gällande områdesbestämmelser*. https://goteborg.se/wps/portal/start/byggande--lantmaterioch-planarbete/kommunens-planarbete/gallande-planer/omradesbestammelser!/ut/p/z1/hY5BC4IwHMU_jdf9_zOXs9siO1SQFJTtEiprCs7JtAZ9-uwYFL3b4_0e74GEHGRXPBpdjI3tinbyFzm_ZnQlaBTR7Z6yEMX6kC5P2THENILzP0BOmf6QQNiAbEpDfGUIEHYj5TxmjPGIjcl7XXTljGuQTt2UU47c3XSqHsd-WAQYoPeeaGt1q0hITYDfKrUdRsg_SehN_typs3gB6d9kAQ!!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/ [2020-05-15]

Göteborgs Stad (u.å.c). *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse* [faktablad]. https://goteborg.se/wps/wcm/connect/f0fd5ff0-83de-4e9c-ad7a-da0ecbb8597c/Bevarandeprogram_infoblad_20180925pdf.pdf?MOD=AJPERES [2020-05-13]

Göteborgs Stad (u.å.d). *Bevarandeprogram*. https://goteborg.se/wps/portal/start/byggande--lantmaterioch-planarbete/kommunens-planarbete/verktyg-for-stadsplanering-2/kulturhistorisk-miljo/bevarandeprogram!/ut/p/z1/hY7BCoJAGISfxuv-v9Xq2s0ORipqEGR7CZVtFVxXdGuhp8-OQdHchvmGGeBQAqRycr0-mh6hd_4d61cOMj27kh5vsgwsMpKaIsSXOWUTj_A_gS4w-FCDHwrlbENoogWdHA91xkSDc0YD713_vhUK-ZBD6Jm5jERO7Tcqs1Zpy3DjporSVSa9kL0mj14LdKq2cD5ScJoyqfqTiHL0wGwf8!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/ [2020-05-18]

Länsstyrelsen Västra Götaland (u.å.). *Byggnadsminnen*. <https://www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland/samhalle/kulturmiljo/byggnadsminnen.html> [2020-04-22]

Riksantikvarieämbetet (2020). *Byggnadsminnen*. <https://www.raa.se/kulturarv/byggnader/byggnadsminnen/> [2020-04-20]

Riksantikvarieämbetet (u.å.). *Bebyggelseregistret*. <http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/sok/searchResult.raa?ts=1589535821256> [2020-04-02]

Stadsmuseet Stockholms stad (2019). *Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering*. <https://stadsmuseet.stockholm.se/om-hus2/klassificering-och-k-markning/stadsmuseets-kulturhistoriska-klassificering/> [2020-05-05]

Tryckta källor och litteratur

Adolfsson, K & Boberg, S (2019). *Detaljplanehandboken: handbok för detaljplanering enligt plan- och bygglagen, PBL*. Johanneshov: MTM

Bostadsdepartementet (1985). *Regeringens proposition 1985/86:1 med förslag till ny plan- och bygglag*. Stockholm: Regeringskansliet.

Carlsson, C (2002). *Kulturhistoriska interiörer: värde, betydelse och lagmässigt skydd*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för miljövetenskap och kulturvård

Flyvbjerg, B. (2003). Fem missförstånd om fallstudieforskning. *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 106(3), ss. 185-206.

Krus, A (1999). *Planantikvarien: en utveckling av yrkesrollen: från passiv remissinstans till aktiv planerare*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för miljövetenskap och kulturvård

Olsson, K. (2003). *Från bevarande till skapande av värde: kulturmiljövården i kunskapssamhället*. Diss. Stockholm: Tekn. högsk., 2003

Olsson, K (2008). Citizen input in urban heritage management and planning. A quantitative approach to citizen participation. *Town Planning Review*, 79 (4) , ss. 373-394.

Patel, R & Davidson, B (2019). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Johanneshov: MTM

Prick, M & Blidberg, C. (2012). *Kulturhistoriskt intressant bebyggelse – Bevarande med stöd av Plan- och Bygglagen*. Kandidatuppsats, Institutionen för ingenjörsvetenskap. Trollhättan: Högskolan i Väst. <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A580583&dswid=-356>

Ranby, Henrik (2014) *Henriks byggnadsvård: kulturarvsarbete mellan teori och praktik*. Göteborg: Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet

Riksantikvarieämbetet (2014). *Vägledning för tillämpning av Kulturmiljölagen. Byggnadsminnen. Skyddets innebörd och omfattning (3 kap 2-3 §§)*. Stockholm:

Riksantikvarieämbetet.

http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/5929/Varia%202013_46.pdf?sequence=6&isAllowed=y

Riksantikvarieämbetet (2017). *Kulturvärden i planerings- och bygglovsprocesser – en utvärdering om kommuners förutsättningar att ta hänsyn till kulturvärden*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet. <http://samla.raa.se/xmlui/handle/raa/10799>

Ros, M. (2013). *Bevarandevärd i domstolsprövning – plan- och bygglagens egentliga skydd ur bebyggelseantikvarisk synvinkel*. Kandidatuppsats, Institutionen för kulturvård. Göteborg: Göteborgs universitet. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/33073>

Samuelsson, C. (2018). *Mer än bara q: kulturvärden i detaljplanering*. Kandidatuppsats, Institutionen för kulturvård. Göteborg: Göteborgs universitet. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/57083>

SFS 1970:994 *Jordabalk*. Stockholm: Justitiedepartementet L1.

SFS 1998:950 *Kulturmiljölag*. Stockholm: Kulturdepartementet.

SFS 2010:900 *Plan- och bygglag*. Stockholm: Finansdepartementet SPN BB.

SFS 1998:808 *Miljöbalk*. Stockholm: Miljö- och energidepartementet.

Uddhammar, A. (2015). *Bostadsrätternas fasta inredning. Ett kulturarv i Stockholms innerstad med exempel från Vasastan*. Kandidatuppsats, Institutionen för kulturvård. Göteborg: Göteborgs universitet. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/40841>

Bilaga 1 – Transkribering av intervju med informant 1

Intervjuare: Ida Kopp (IK)

Student bebyggelseantikvariskt program, Göteborgs universitet

Informant: Emily Eidevåg (EE)

Planhandläggare på byggavdelningen, Stadsbyggnadskontoret Göteborgs stad.

(Utbildad bebyggelseantikvarie)

IK: Då har vi första frågan, och den lyder såhär: Dom flesta interiöra ändringar kräver inte bygglov eller anmälan. Dock ska byggherren alltid se till så att varsamhetskravet och förvanskningförbudet följs. Och då undrar jag: hur säkerställer kommunen att detta följs när det inte krävs anmälan eller bygglov?

EE: Det blir ju så att varsamhetskravet, det gäller ju alltid, och sen blir det att kommunen eller byggnadsnämnden eller stadsbyggnadskontoret eller så, kan ju fånga upp det i dom fall där det kräver anmälan eller bygglov. Och sen blir det ju ganska mycket... vissa åtgärder blir byggherrens ansvar. Jag tror att boverket har skrivit lite grann på sin hemsida under varsamhetskravet att kraven gäller ju generellt. Och det är klart, ju mer kunskap byggherren har om sin byggnad, desto lättare är det för byggherren eller fastighetsägaren att följa upp varsamhetskravet, men det är ju inte alltid myndigheten har den skyldigheten.

IK: Nä, precis. Är det nåt ni jobbar med förebyggande, för att informera exempelvis fastighetsägare om vad det är för varsamhetskrav som gäller för deras byggnad?

EE: Där blir det ju kulturmiljöprogrammet då. Kulturmiljöprogram kan ju se ut på olika sätt. I Göteborg så är det ju mer fokus på miljöer och kanske inte lika mycket fokus på enskilda byggnader. Men om nån hör av sig, fastighetsägare, till stadsbyggnadskontoret, så kan man ju upplysa om att byggnaden ligger inom en värdefull miljö. Andra kommuner, jag har till exempel jobbat i Karlstad innan, och dom har ju mer pekat ut enskilda byggnader i sitt program. Och det är klart, om en kommun har pekat ut enskilda byggnader som särskilt värdefulla, då är det ju lite lättare att ge en upplysning till en fastighetsägare. Din byggnad bedöms va särskilt värdefull. Funderar du på att göra förändringar så förslagsvis, ta kontakt med en antikvarie. Så det är väl just den här hänvisningen, upplysningen, man kan ge då, att vi ser att du har en byggnad som har kulturhistoriska värden, förslagsvis bör du ta kontakt med en antikvarie för att se vad det är för värden och hur dom påverkas.

IK: Ja, och det är en av de frågorna jag har, som vi kommer in på där. Jag har funderat på just bevarandeprogrammet i Göteborg. Det uppmärksammar ju byggnader och miljöer som kommunen anser vara särskilt bevarandevärda. Och beskrivningarna är ju då, som sagt, ganska övergripande, och nämner sällan interiören i byggnader. Jag tänkte fråga hur väl det programmet bidrar till att skydda just interiöra kulturvärden?

EE: Vi ser ju det lite som att, där kan vi ju få en första upplysning, eller liksom indikation på att det finns en värdefull byggnad. Och vi säger att det kommer in en ansökan om bygglov för

någoting, eller en anmälan. Då har vi ju möjligheten att ta in en antikvarisk förundersökning eller utlåtande då, som tittar mer noggrant på byggnadens historik och på karaktär och så, för vi vet ju oftast inte så mycket mer kanske, än det som står just i kulturmiljöprogrammet, så att vi har ju inte jättedetaljerad sakkunskap om varje specifik byggnad. Sen kan det ju finnas, ibland kan det ju finnas nån annan inventering eller att man känner till byggnaden ändå, eller att museet vet mer om den.

IK: mm

EE: Men oftast så, vid de utlåtanden jag skickade över till dig, där visste vi ju inte hur interiörerna såg ut förrän vi fick in det materialet då. Och när vi då får in det materialet i bygglovsprocessen, då kan man ju börja fundera på, okej, här ser vi att det finns väldigt unika trapphus eller så. Bör det på nåt sätt fångas upp i kontrollplanen då, i genomförandet. Det blir väl att få in mer kunskap under bygglovsprocessen, underlättar ju liksom uppföljandet och genomförandet så.

IK: Okej. Där har jag en annan fråga som jag har funderat på gällande förvanskningsförbudet. Det ska ju följas oberoende om det finns bestämmelser i en detaljplan eller inte. Och det ska följas om det är en byggnad som enligt 8:e kapitlet 13:e paragrafen anses vara särskilt värdefull. Och där undrar jag hur en fastighetsägare ska veta om deras byggnad är en sån särskilt värdefull byggnad?

EE: Ja, det är en bra fråga (skratt). För det blir ju att... jag tror att Boverket också har skrivit en del om det här på PBL Kunskapsbanken under förvanskningsförbudet. Det finns ju egentligen inget krav på att byggnaden ska vara utpekad i förväg...

IK: Nä

EE: ...att den är särskilt värdefull, men det underlättar ju

IK: Precis

EE: För det är ju just genom kulturmiljöprogram eller kanske att det finns skyddsbestämmelser i en detaljplan, då blir det ju ganska tydligt för fastighetsägaren, att dom förvaltar en värdefull byggnad. Men samtidigt, i vissa ärenden, så kan det ju va att man har inte så mycket kunskap om byggnaden i förväg, den finns inte med i nån inventering, den finns inte med i kulturmiljöprogrammet, men när det kommer in en ansökan om bygglov så ser man kanske ändå att ja men det här är en värdefull byggnad. Då kan man ju också i ett beslut om bygglov beskriva att en byggnad är särskilt värdefull och ta med det i beslutet för att visa att man har gjort den bedömningen och prövat den frågan och då kan man gå tillbaks till det om det kommer in fler ärenden på samma byggnad. För att det är ju klart, att nån typ av utpekande, inventering, skyddsbestämmelse, områdesbestämmelse, det underlättar ju. Det underlättar både för oss och fastighetsägaren egentligen.

IK: Ja precis, och där kommer en fundering in om det nån gång uppstått nån situation du känner till där en fastighetsägare i efterhand har fått reda på att personen hade en särskilt värdefull byggnad och att det därför har blivit så att den personen kanske måste återställa det

som den då eventuellt har gjort. Eller att det i efterhand uppdagas att det är en särskilt värdefull byggnad när en åtgärd redan har skett, som kanske då har förvanskats något värde.

EE: Det har hänt ja. Vi har ett pågående ärende just nu som är ganska intressant i den aspekten. Det är inte jag som har haft det men det är en av mina kollegor. Det är en villa i Utby. Jag tror att den på något sätt ... det fanns liksom en kategori eller rubrik som hette övrigt i kulturmiljöprogrammet. Där tror jag att den var med. Den var putsad från början men ägarna bytte till träpanel och så bytte dom fönster och tilläggsisolerade och gjorde en hel del åtgärder och så blev det anmält. Det var någon granne eller någon som hörde av sig. Och då blir vi skyldiga att följa upp det som ett tillsynsärende, och då gjorde vi det och då kom vi fram till att det här skulle kräva bygglov. Dom hade gjort det utan bygglov.

IK: Ah okej

EE: Och där förelade vi dom att återställa vissa delar av det. Det pågår just nu. Det ligger hos Mark- och miljödomstolen tror jag.

IK: Okej. Vet du om det har funnits någon liknande situation på något interiört, som ju inte kräver något bygglov generellt. Jag tänker att det är svårare för kanske en granne exempelvis att se att något har hänt.

EE: Jag vet inget från Göteborg men jag tror att det finns något fall som blev omskrivet i media som var i Karlstad. Jag kan se om jag hittar något om det för det blev liksom omskrivet på något sätt, att man rev ut en äldre interiör. Kommunen fick på något sätt kritik från Länsstyrelsen eller något i den stilen. Jag ska se om jag hittar något om det.

IK: Ja det får du jättegärna göra! Sen har jag en fråga... Den berör klassificeringssystemet i Stockholm. Det systemet gör ju så att många byggnaders kulturvärden pekats ut i förväg, de flesta byggnader har dom ju tagit ställning till eller jobbat mot att täcka in. Och då funderar jag på om Göteborgs kommun är intresserade av något liknande program? (paus) Skulle det exempelvis underlätta ditt arbete tror du?

EE: Det pågår väl inget sånt arbete nu, i alla fall vad jag känner till. Och jag tror att, detta kan du fråga Madelene lite mer om, men jag har förstått det som att man har ju liksom del ett, del två, del tre på kulturmiljöprogrammet och när man gjorde det tredje valde man att ha samma upplägg som del ett och del två. För att få en kontinuitet i det.

IK: mm

EE: Och att man liksom traditionellt sätt i Göteborg har jobbat lite mer med miljöer. Men sen så kan jag personligen tycka då att det hade varit bättre om man på något sätt hade haft, alltså, någon slags av klassificeringssystem eller i alla fall på något sätt pekats ut byggnaderna i ... lagt in det som ett GIS-lager.

IK: A precis

EE: Och det är ju just eftersom det blir lättare att ge information till fastighetsägare. Och det blir... min uppfattning är nog att det kan ge en lite tydligare process. Då hade man kanske

ganska tydligt kunna säga att du har en värdefull byggnad. Inför en ansökan om bygglov vill vi ha med ett antikvariskt utlåtande eller förundersökning som beskriver byggnadens karaktär och ger en konsekvensanalys av hur förslaget påverkar byggnaden. Det hade liksom blivit lite tydligare tror jag. En lite mer röd tråd.

IK: Tror du att det finns nån nackdel med ett sånt program, kontra hur ni jobbar nu? Att det kanske skulle finnas nåt problem med ett sånt program?

EE: Problemet blir väl samma egentligen som med vanliga kulturmiljöprogrammet. Man måste hålla det uppdaterat. Att det ofta inte finns så mycket resurser för att utvärdera och följa upp. Det kan ju ha skett förändringar... att byggnader har blivit rivna ändå eller att man har gjort många åtgärder som inte kräver bygglov som har gjort att de har blivit förvanskade och kanske inte är aktuell att ha med längre. Så det blir ju just den här uppföljningen, oavsett om det är ett program som hanterar en miljö eller om det är ett program som hanterar många enskilda byggnader så vill man ju att det ska va så aktuellt som möjligt och det är ju inte i speciellt många kommuner. Och det är ju ett problem skulle jag vilja säga.

IK: Ja, det låter rimligt. Jag har en sista fråga. Jag är lite nyfiken på vad du anser skulle behövas för att enklare kunna kontrollera att varsamhetskrav och förvanskingsförbud följs, när det kommer till kulturvärden i trapphus då? (paus) Skulle det exempelvis behövas striktare regelverk eller kanske mer resurser för att kunna kontrollera exempelvis?

EE: Hmm, den var svår (skratt).

IK: Har du märkt nåt behov under din tid på bygglovsavdelningen? Att du kanske har sett nåt behov?

EE: För det blir ju också... i och för sig, du är inne på trapphusen just... för ibland kan det ju också bli lite såhär... vi säger att man ändrar användning för en byggnad... I vissa fall när man ändrar användning från nånting till nåt annat så kan det ju bli en bedömning eller avvägning man får göra i de interiöra miljöerna. Att man kanske måste göra anpassningar till den nya funktionen, och i så fall hur gör man då på bästa sätt? I just trapphus... Alltså på nåt sätt hade det kanske varit rimligt att plan- och bygglagen ställde lite högre krav vad gäller interiörer. Eller att det tydligare framgick på nåt sätt. Att till exempel kanske, vid en särskilt värdefull byggnad så ska byggnadens karaktärsdrag vad gäller interiör och exteriör beaktas. Alltså att man hade förtydligat det kanske i lagstiftningen på nåt sätt. För då hade man ju kunnat ställa lite högre krav kanske.

IK: Ja, jag funderar också på det här att en förändring interiört, om det inte är då till exempel att ändra planlösning eller installera en hiss, eller större ingrepp. Det är ju inte ens anmälningspliktigt om man exempelvis vill måla om eller ändra ytskikt i ett trapphus.

EE: Nä precis

IK: Tror du att det skulle vara en bra idé att det exempelvis blir anmälningspliktigt eller är det att gå för långt? Att man nästan inskränker fastighetsägaren på sin rätt att förändra i huset?

EE: Ja precis, för det känns ju... eller min uppfattning är ju att plan- och bygglagen i många fall lägger ju ganska stort ansvar på fastighetsägaren som dom kanske inte är medvetna om. Så dom tänker ju inte på att den finns eller vad den innebär eller så. Så att jag tror väl att, ja men det är väl just det här om man på nåt sätt, när man har en särskilt värdefull byggnad, att det skulle innebära en viss utökad lovplikt kanske, eller en utökad anmälningsplikt för förändringar interiört.

IK: Ja, att det skulle... för nu kan man ju utöka lovplikten för särskilt värdefulla byggnader men då måste det ske med en bestämmelse i detaljplan, men att det skulle va mer ett krav, att det alltid är utökad lovplikt ungefär då?

EE: Mm men det ställer ju följdkrav då på att, då måste ju kommunerna ha väldigt stor koll på vilka byggnader dom anser är särskilt värdefulla. Så det blir ju lite ett moment 22 även där för att då faller det ju tillbaks på kulturmiljöprogrammen igen då. Sen samtidigt, aa, det är väl inte jätteofta man utökar lovplikten i en detaljplan. Det som är lite riskfyllt med det är ju att... ofta får ju vi mycket frågor kring vad kräver bygglov och inte, och så svarar man ju ganska ofta generellt utifrån hur plan- och bygglagen fungerar och finns det då en utökad lovplikt, då måste man ju gå in i detaljplanen varje gång för att kunna ge rätt svar och det känns ganska lätt att missa det.

IK: Det var väl dom frågorna jag hade. Är det nåt mer du känner att du vill tillägga eller som du tänker på kring de här frågorna?

EE: (paus) Generellt sätt när det gäller interiörer så är de ju, det sättet vi kan jobba på är ju just att försöka få in ett utlåtande till en förundersökning och följa upp med kontrollplan. Att man liksom får med punkter i kontrollplanen som behandlar interiörer då. Exempelvis som i det fallet jag skickade över till dig om Mariagården där det då fanns äldre dörrar inuti, och då fanns ju dom också med i kontrollplanen. Och sen får man ju se vad dom andra exemplen... där är det väl också rimligt att man till exempel i, där dom skulle installera den där hissen och göra vindslägenheter, där finns det ju riktlinjer i det utlåtandet att trapphuset var värdefullt. Då kan man ju liksom försöka följa upp det genom punkter i kontrollplanen. Så det är ju, vi har ju dom senaste åren försökt jobba mer med just uppföljning, antikvarisk kontroll och kontrollplan under genomförandet. Det blir ju, på nåt sätt är det ju ganska mycket i kontrollplanen. Det är ju där lagstiftningen har gett oss lite verktyg för att där ska man ju redovisa hur man tillgodoser varsamhetskravet och förvanskningförbudet. Och samtidigt finns det ingenting som säger hur en kontrollplan ska se ut. Så att där gör ju kommunen ganska olika och man famlar ju lite i det här, okej hur följer man upp kontrollen på bästa sätt.

Bilaga 2 – Transkribering av intervju med informant 2

Intervjuare: Ida Kopp (IK)

Student bebyggelseantikvariskt program, Göteborgs universitet

Informant: Madelene Seberbrink (MS)

Bebyggelseantikvarie Stadsbyggnadskontoret Göteborgs stad.

IK: Till att börja med tänkte jag fråga... Jag har sett att det är många byggnader i Göteborg som saknar detaljplan. Hur kommer det sig att det är så många hus som saknar detaljplan?

MS: Definitionen av detaljplan kom ju ganska sent. Alltså det här... specifikt detaljplan så som vi benämner det här verktyget eller instrumentet nu då... Tidigare så gjorde man större planer, så som strukturplaner, generalplaner och stadsplaner så att begreppet har ju ändrats. Men också skulle jag vilja påstå, alltså möjligheterna... idag så gör vi rätt ofta frimärksplaner, alltså mycket små planer som kanske omfattar endast en fastighet och det är ju ofta för att ändra användning till exempel. Tätbebyggda områden är ju i regel... har ju en plan i botten av något slag. Men det är ju riktigt i din observation där att många äldre miljöer saknar en uppdaterad plan eller detaljplan. Majoriteten av våra kulturmiljöer ligger ju inom äldre stadsplaner. I och med det, i och med att det är planlagd mark så gäller ju så att säga plan- och bygglagens föreskrifter. Eller ja, plan- och bygglagen och föreskrifter. Så att när en fråga om ändring av en byggnad som bedöms som kulturhistoriskt värdefull ställs, så aktualiseras ju förvanskningförbudet och varsamhetskravet.

IK: mm

MS: I Göteborg som ju är en väldigt stor kommun, så har ju vi som ett skikt som kanske i huvudsak handlar om att uppmärksamma kulturvärden. Alltså vi jobbar ju med vårt bevarandeprogram, som finns liksom över kan man säga. Innerstaden till exempel, ligger ju till stora delar på 1867, 1876 års plan? (skratt). Den är inte formellt skyddad men vi har så att säga stadens bevarandeprogram och detta aktualiserar ju då lagparagraferna i PBL, men det signalerar också att här finns ett kulturvärde. Utmaningen, nu blir det ett väldigt långt svar här (skratt)

IK: haha det går bra

MS: Skulle man svara väldigt... Göteborg skiljer sig kanske från andra kommuner i det avseendet tänker jag. Jag har lite svårt och svara på... Men det är ju så, vi har så att säga, vi har äldre planer i botten och sen så har vi, för att kunna hantera situationen, så har vi så att säga ett program som ligger ovanpå.

IK: Ja

MS: Men det är ju inte särskilt... alltså man kan säga att det är när frågan ställs som man får göra en avvägning helt enkelt. När man bedömer om åtgärden bedöms som varsam eller inte, eller förvanska eller inte och så. En bra grej vi har gjort i kommunen som vi, under 90-talet hade man en lite annan inställning till det här med kulturvärden och man jobbade aktivt med bevarandeplaner. Alltså man såg, man kunde då se att det finns en problematik med att hela tiden jobba utifrån en fråga, alltså...

IK: enskilda fall?

MS: Precis. Svårt att vara konsekvent. Så man påbörjade ett arbete med bevarandeplaner och det var ett uppdrag från byggnadsnämnden då. Och vi kan se dom bevarandeplanerna bland annat i Johanneberg, Vasastan till exempel. Det finns fler exempel. Där man konkret gick in och reglerade upp skydd och varsamhet. Nu jobbar vi inte så riktigt.

IK: Menar du att det som dom gjorde var att lägga detaljplaner för att kunna reglera med skydds- och varsamhetsbestämmelser?

MS: Precis.

IK: Okej. Ja jag har ju sett att det finns många hus som är skyddade i Vasastan och där finns det ofta skyddsbestämmelser som berör interiörer i trapphus och det tänker ju jag är ett starkt skydd just eftersom man inte behöver... Om det inte finns en skyddsbestämmelse eller varsamhetsbestämmelse så är det ju svårare att veta, just vid interiörer, exteriörer är ju alltid bygglovspliktiga om dom ska förändras men interiören kommer ju i skymundan. Jag tänker att det är ett starkt skydd, det dom har gjort när dom har lagt dom detaljplanerna för att det är väldigt förebyggande.

MS: Absolut. Det är ju så, det är inte sällan så att man får förklara detta i samband med planprocesser idag att, det är inte så att vi går in och begränsar egentligen, rättigheter, utan dom här begränsningarna som man kan uppleva då kanske som fastighetsägaren, att man får, när nån säger fönstret ska va av trä... det är ju inte så att det kravet inte skulle ställas idag, det är bara att planen förtydligar vilka krav som kommer och ställas. Alltså så kan man också se det. Jag stoppar där

IK: Ja, då ska vi se här...

MS: Fick du ett svar på första frågan?

IK: Ja men det är väl att ni... att det inte finns detaljplaner på alla byggnader i hela Göteborg, det är då för att ni inte jobbar på det sättet utan ni har bevarandeprogrammet till hjälp och ni har dom äldre stadsplanerna och så, så att PBL ändå är aktuell.

MS: Precis. Kontoret får ju så att säga... Idag och ganska lång till tillbaka så drivs ju våra planprocesser av egentligen intressenten. Det kommer frågor om förändring till oss. Det är inte kontoret själva som tar fram planer för förändring. Utan det kommer en fråga, vi vill göra det här och det här. Vi prövar i tidigt skede, är det möjligt? Och sen startar vi så att säga ett planarbete som då har syfte att ofta utveckla någonting. Men vi har också ett ansvar då att tillgodose de allmänna kulturmiljövärdena. Så i samband med denna utvecklingen, eller vad

det nu kan va då så ingår det ju i vårt uppdrag att också säkerställa kulturvärden. Men idag går vi inte aktivt ut och gör bevarandeplaner. Vi har försökt resonera om varför man gjorde detta. Eller resonera... när jag har försökt fråga folk som fanns på kontoret på 90-talet så får jag lite olika svar. Det ena är ju liksom konkret. Man uppmärksammar ett område som kanske är svårt att hantera just för att man saknar plan, det blir otydligt, det ställs många frågor. Därför gjorde man en bevarandeplan för att förtydliga. Och det uppdraget kommer ju då, det arbetas fram, det kommer från nämnden till oss, vi får uppdrag att arbeta med det. Andra säger såhär: A men vi hade inte så mycket att göra på 90-talet när det var lågkonjunktur och det kanske var lite mer tillåtande klimat då på nåt sätt. Alltså tillåtande i avseende att det fanns utrymme för att hantera såna här frågor. Idag är ju trycket på detaljplaner som också innebär förtätning av något slag eller nya etableringar mycket stort så att ägna sig åt uppdrag vars främsta syfte är att bibehålla och bevara, det är inte prioriterat. Så skulle man också kunna svara.

IK: A just det. Det är ju nästan det man kan ana. Jag tänker att det finns hur mycket som helst att göra på en planavdelning så att...

MS: Javisst. Vi skulle kunna göra bara det och hålla oss sysselsatta i många år.

IK: Jag tänker att, i Stockholm så har dom ju ett klassificeringssystem där dom i princip har pekat ut varenda byggnad och klassat den. Och detta ger ju det här förebyggande skyddet för det tydliggör ju för fastighetsägaren om den måste anmäla eller söka bygglov exempelvis, om den gör nåt interiört. Jag antar att ni inte är intresserade av att ha ett liknande program, eller snarare att det är bortprioriterat kanske? Eftersom det är mycket annat som tid och pengar går till helt enkelt.

MS: Alltså man kan också... ja precis, i relation till Stockholm då specifikt, dom har ett klassificeringssystem. Det är ju liksom deras metod. Vi har sen lång tid tillbaka, sen 70-talet egentligen, bevarandeprogram som har tillkommit, utvecklats. Senast så har vi ju tagit fram ett program för bevarande som avser efterkrigstidens bebyggelse och det är ju en metod för oss, att jobba med dom här programmen, som liksom läggs över...

IK: Ja, då är jag lite mer med på hur ni resonerar och tänker. Jag har en fråga om det. För jag har kikat på några rapporter från exempelvis Riksantikvarieämbetet, och en del av dom visar att ett problem med bevarandeprogram eller kulturmiljöprogram kan vara att dom inte preciserar vart det kulturhistoriska värdet sitter och att dom därför är svåra att arbeta med i praktiken. Så där tänkte jag fråga om du anser att bevarandeprogrammet för Göteborg brister i tydlighet och därför kan va svårt och arbeta med?

MS: Både ja och nej. Det beror ju lite på hur... Eller snarare såhär: bevarandeprogrammet är uppbyggt på ett sätt som... Det är i huvudsak beskrivande och har aldrig haft ambitionen att gå ner på individen. Utan, även om detta finns i programmet så är det mycket större fokus på miljöer, bebyggelsemiljöer, sammanhang. Och det här har också att göra med, alltså traditionen på nåt sätt, eller kulturen på nåt sätt, tror jag, inom kommunen, hur man har arbetat. Vi har under väldigt lång tid jobbat mycket mer med sammanhang. Medans i Stockholm då, ja där är det ju mer att man utvärderar individer, och så har man klassificerat hur värdefulla dom är... ungefär... eller, nu förenklar jag. Men nån stans där är det ju

IK: Ja, det är ju skillnad där

MS: Och så kanske man har tittat på hur väl hållna dom är. Jag tror det har att göra med hurvida dom har bedömts som... Hur är det? Det är rött?...

IK: Det är gult, grönt och blått. Och blått är högsta nivån av värde och jag tror dom utgår från bland annat hur välbevarat det är och så sätter dom det nog på nåt sätt i ett sammanhang, att det är bevarandevärt för att det finns i detta sammanhang och sådär. Det är nog en del olika sorters värden dom utgår från tror jag, när dom gör den bedömningen.

MS: Det är bra. Jag är inte jätteinsatt i deras klassificeringssystem och vad det innebär konkret. Tidigt skede, och vi kan se att här finns kulturmiljövärden. Och när frågan ställs får... Men Göteborg då, skiljer sig på så vis att vi har tittat på områden och sammanhang och karakteriserat miljöer och sen kanske gjort nedslag för att beskriva vad som utgör dom här karaktärsdragen då. Så att den där byggnaden som står intill den som man har beskrivit lite närmare, den kan ju för all del representera samma period, samma skede, ha samma värdefulla egenskaper och uttryck. Programmet är uppbyggt på ett sådant sätt att... det innebär ju att när frågan ställs så måste vi fördjupa oss, det är så tanken är. I plansammanhang till exempel, fungerar programmet som ett signalverktyg på nåt sätt, i ett vi precisera detta i tidigt skede. Så kanske det sker ifrån programmet bara eller från annan kunskap man har. Och sen när man startar planprocessen så tar vi i regel fram fördjupade kunskapsunderlag för definiera det här. Vad är det här för miljö och vad definierar den och vad är det vi ska va särskilt varsamma med i framtiden.

IK: Ja okej. Jag funderar på det här med hur kommunen fångar upp om en åtgärd är på gång att ske. Säg att en fastighetsägare vill måla om ett trapphus eller byta ytskikt av nåt slag. Då är det ju inte bygglovspliktigt och det är heller inte anmälningspliktigt, förutom om det är en byggnad som anses särskilt värdefull enligt 8:e kapitlet 13:e paragrafen. Och där har jag en svårighet att förstå hur fastighetsägaren ska veta om dess byggnad är en sådan byggnad. Jag funderar på bevarandeprogrammet, eftersom det övergripande, hur väl hjälper det fastighetsägaren att veta om just dess hus ingår i det här programmet och då är särskilt värdefull?

MS: Där har ju fastighetsägaren en skyldighet att ta reda på vilken information som gäller. Och då kan man säga att vi går ju inte aktivt ut och informerar utan vi tillhandahåller informationen. Den går att söka, du kan ringa till oss och ställa frågan. Den finns också att söka på stadens hemsida till exempel. Så, kommunen tillhandhåller informationen men fastighetsägaren måste själv aktivt söka den. Vi har inget system eller rutin där vi aktivt informerar. Vi har inte det uppdraget.

IK: Okej. Anser du att kulturvärden i trapphus i flerbostadshus behöver ett starkare skydd eller tycker du det fungerar ändå?

MS: Alltså jag delar din uppfattning där om att det är ett problematiskt område. Man kan säga som så att när vi i en planprocess arbetar med sydds- och varsamhetsföreskrifter, reglerande bestämmelser... och vi har då ett flerfamiljshus som har bedömts ha ett högt värde, kanske redan i programmet, och sen när vi har fördjupat oss ytterligare, det ska då... det ska finnas särskilda skäl för att gå in och reglera på insidan. Vi reglerar mycket sällan insidan av privata

bostäder till exempel. Men vi kan göra det. Det finns inget hinder, med vi måste ha särskild skäl. Det måste vara nåt vi har uppmärksammat som är särskilt unikt eller värdefullt. Vi måste kunna motivera detta. Så det händer att vi reglerar också bostäder, men kanske mer ofta kontor eller allmänna ytor, insidan av en skola till exempel. Däremot har vi då trapphusen, utrymmet ska jag säga, kanske inte utrymmet men... Vi har lättare att motivera kulturvärdet, det allmänna värdet, i ett sådant utrymme som fler har tillgång till, lite som du var inne på där i början. Vad var din fråga?

IK: Om du tycker att det borde finnas starkare skydd för de interiöra värdena. Jag vet inte vad ett starkare skydd skulle kunna va, men kanske att det i PBL anger att det alltid är anmälningspliktigt vid en interiör förändring, när den är offentlig exempelvis, eller är det kanske en orimlig sak att ha med? På grund av exempelvis att många anser att ett trapphus är ett enskilt intresse och inte ett allmänt.

MS: Nä men absolut. Hade lagstiftaren så att säga vart mer tydlig med att... uttryckt att... Jag ska försöka formulera mig här... Att också insidan, till exempel trapphus, bedöms som en allmänt tillgänglig yta, då hade det blivit lättare för oss att driva frågan i plan, absolut.

IK: mm

MS: Nu är det fortfarande så att, om en fastighetsägare opponerar sig starkt mot detta så kan det vara svårt för oss att vidmakthålla vår.... eller, bedömningen, det är inga problem, vi kan göra bedömningen mycket värdefull, men om fastighetsägaren motsätter sig detta och kan påvisa att pågående användning avsevärt försvåras genom dom här reglerande skyddsbestämmelserna, då kan kommunen backa ibland, om man är orolig för att egentligen bli ersättningskyldig. Det är det det handlar om.

IK: Där har jag en fundering. Om man sätter en skyddsbestämmelse så kan ju det medföra ett krav på ersättning, till skillnad från en varsamhetsbestämmelse. Spelar det nån roll för er när ni sitter med en detaljplan, att man måste ha det i baktanken, att man kan bli ersättningskyldiga?

MS: Nä men absolut, det finns med. Det är klart att det finns med. Jag har liksom inget färskt ärende i minnet här nu, där det har handlar just om att man har motsatt sig skyddsbestämmelser i ett trapphus specifikt, utan då har det handlat om exteriöra skyddsbestämmelser till exempel.

IK: Jag har funderat på utökad lovplikt. Det är ju ett smidigt sätt att komma åt att man kan kontrollera att en ändring görs på ett bra sätt. Jag tänkte fråga hur ofta ni använder er av utökad lovplikt när det kommer tilltrapphus? Är det ovanligt?

MS: Nä men alltså det gör, vi använder oss av utökad lovplikt. Jag upplever ändå att det är... precis, det är ett annat sätt att komma åt det här. Man går inte in och reglerar genom skydd eller varsamhet kanske om det är en halvkänslig fråga. Det är lite såhär, det är väldigt mycket spel och taktik i det här, men man smyger in en utökad lovplikt just för att säkerställa just att frågan omhändertas vid frågan om ändring eller underhåll då. Så det uppfattar jag ändå att det, det finns liksom ingen uttalad motsättning mot detta eller så, internt hos oss i alla fall, på

plansidan. Utan det kan vi göra. Vi använder utökad lovplikt också i frågan om till exempel markens anordnande eller utförande. Så att det förekommer.

IK: Okej. Ja, det här tänkte jag på också, om man sätter en varsamhetsbestämmelse på, säg ett trapphus nu då, hur väl skyddar det i praktiken? För jag tänker, det är ju inte anmälningsplikt eller bygglovsplikt på en varsamhetsbestämmelse så hur mycket gör den egentligen, mer än att informera fastighetsägaren om att det här är bevarandevärt?

MS: Nämen det är kanske det sista egentligen. Det är det som är det viktigaste tänker jag, att man uppmärksammar på att här finns värden. Ja, det är ju det. För den kräver ju att man tillför den här utökade lovplikten egentligen, för att den ska bli mer skarp då. Alltså det är ju såhär, man är ju konsekvent i vissa avseenden och vissa inte på nåt sätt. Man kanske är det på en övergripande nivå i hanteringen och preciseringen. Men sen det där, hur det blir tillslut, är beroende av så väldigt mycket. Så den är svår.

IK: Ja det förstår jag för jag känner att den som är som... den är bra men jag kan tänka mig att den blir svår just i praktiken även om syftet är väldigt gott, att det är bra att påvisa vad det är för karaktärsdrag och liknande som man vill skydda just här men att det finns en svårighet när fastighetsägaren inte behöver anmäla eller be om lov när den gör nåt ändå.

MS: Jag tänker att... precis, fastighetsägaren kanske inte tvingas till detta rent juridiskt men man ska inte glömma heller att det finns ju inte sällan boenden som är engagerade och då funkar ju planen då i detta avseende som... i detta sammanhang som en slags signal eller... vi kan ju få samtal från boende till exempel att nu har vår fastighetsägare hittat på att man ska måla om här och vi ser ju att här finns det dekormålning si och så. Är det verkligen lämpligt? Så det kan ju leda till att man tar kontakt med den här fastighetsägaren och uppmärksammar denna om det och liksom för en dialog med denna och i dom flesta av fall kanske man kommer man fram till att det kanske inte behövs målas, eller det kan målas på ett annat sätt till exempel. Så att det verkar ju åt båda håll. Det verkar ju också inåt mot handläggaren som får in... oftast... det finns ju de här isolerade fallen där man bara ska måla om trapphuset och då har vi ju svårt, vi har ju inte kolla på allt som sker utan vi är ju beroende utav att allmänheten hör av sig till oss. Men oftast görs ju den är sortens uppgraderingar eller så i samband med någonting annat, alltså man ska också renovera badrummen eller byta branddörrar eller sådär och då blir det ju också nån signal inåt som säger att: Det är dom här åtgärderna, bygglovsplikten, men har ni tänkt på det här och det här också?

IK: Ja just det ja, den tanken har inte slagit mig. Att såna mindre förändringar ofta sker i samband med större. Det är kanske sällan en fastighetsägare bara gör om och förvanskar bara för att ungefär (skratt)

MS: (skratt) Ja precis, det är sällan en fastighetsägare underhåller utan att samtidigt utföra en åtgärd som är standardhöjande. Det är först när standardhöjande åtgärder utförs som man kan, så att säga, motivera en hyreshöjning till exempel. Det är ju en annan... pilsner höll jag på att säga, det är en annan diskussion där. Många fina originalkök som har rykt av den anledningen till exempel.

IK: Ja. Nu börjar det bli slut på frågor här men är det nåt du vill tillägga eller som du har tänkt på som du tycker är intressant att framföra i diskussionen kring skydda av det interiöra?

MS: Ja alltså, jag tror jag har...nån slags övergripande hur vi jobbar... med kulturvärden, vi har ju liksom... våra bevarandeprogram är ju kopplade till våran översiktsplan. I översiktsplanen har vi ju mål och strategier för omhändertagande av kulturvärden. Det hade väl varit önskvärt att man där kunde va lite mer tydlig med att dom här kulturvärdena också kan finnas på insidan, alltså att vi också ska aktivt skydda invändigt. Så är det ju inte riktigt. Man förtydligar ju inte egentligen den här skillnaden mellan ute och inne, man är ganska övergripande. Det är otydligt formulerat på så vis. Vi ska aktivt tillämpa skydds- och varsamhetsbestämmelser för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Där hade man ju kanske kunna precisera att dom här värdena finns också på insidan. Det är ju det här med, i och med att kulturhistoriska värden är ett allmänt intresse så ska också, vad ska man säga, förvaltningen av dessa (paus)

IK: Är det för att man måste kunna hävda att intresset är allmänt, och att man inte inskränker på nyttjanderätten hos en fastighetsägare då exempelvis?

MS: Precis. Det finns ju liksom rättigheter och skyldigheter och ibland krockar det på nåt sätt. Men jag vet inte om Emily vidrörde detta men vi har ju nån slags mer eller mindre uttalad policy, eller jag vet inte, som just till exempel då... där vi är mer tillåtande för åtgärder inåt gården till exempel, och det bygger ju på att allmänheten inte har samma tillträde till gårdsutrymmet. Och det här är ju... jag kan tycka att det är problematiskt för vi ser ju att detta leder till ganska kraftfulla förändringar som ofta förvanskar byggnaden men nån stans där är man liksom ... man vill inte vara för sträng. Man vill vara tillåtande åt gården för man tycker att det allmänna intresset inte går att förorda på samma sätt som mot gatan som liksom är ett offentligt rum som fler har tillträdd till och som fler upplever varje dag och så vidare.

IK: Jag tänker att i den diskussionen om vad som är allmänt och vad som är enskilt intresse. Det känns ju som rätt självklart, eller i alla fall lätt att argumentera för att en exteriör är ett allmänt intresse för alla går förbi, alla får ta del av det och så vidare. Det är lite den teorin jag baserar min uppsats på... vilket perspektiv man ser kulturmiljön ur. Jag har vart inne och nosat lite på tidsperspektiv. Om man ser i det långa perspektivet så är en fastighetsägars intresse... det kanske vara under 10, 20, 30. När man tittar ur det långa perspektivet så är ju intresset inte enskilt lägre utan det är ju allmänt. Även om ett intresse är interiört så är det många boenden som kommer komma och gå och många som kommer äga den här fastigheten. Är det nåt perspektiv som ni kan hävda, eller prata om? Eller är det svårt att framföra det perspektivet till allmänheten?

MS: Alltså det är ju jättebra... det är en jättebra poäng... em... Nu pendlar jag lite mellan bygglov och plan. I plan så har vi absolut det med oss så att säga, i argumentationen. Det handlar om att säkerställa värden för lång tid framöver. Ur den aspekten så skulle man absolut kunna argumentera för att insidan av gården eller insidan av ett hus skall skyddas. Jag är helt med dig på den.

IK: Jag tycker det är intressant att veta hur mycket det diskuteras i praktiken, ett sånt perspektiv. För det känns nästan bara akademiskt. Men samtidigt stämmer det på nåt sätt. Det kanske är svårt att förmedla det till kanske en fastighetsägare exempelvis, för det finns så många enskilda intressen hos den personen såklart.

MS: Det kanske är i dialogen nån stans där man får liksom försöka förklara för fastighetsägaren, sätta denne i ett större sammanhang på nåt sätt. Det är ju liksom i den här pedagogiska uppgiften...Nån stans vid resonemanget att det här huset har stått i hundra år och liksom... har potential att stå i hundra år till. Men det är... den är svår, det kanske känns självklart men i dialogen med en fastighetsägare, för att få den att förstå, det finns med... det är inte alltid det landar rätt på nåt sätt. Tyvärr är det så att det enskilda intresset ofta går före det allmänna.

IK: Okej

MS: Göteborg är inte den bästa kommunen på det här området. Vi har en väldigt tillåtande inställning. Det kanske också är en kultur.

IK: Känner du att den inställningen borde bli mer sträng eller anser du att den är bra av andra aspekter? Det blir ju en annan stämning, eller kommunikation... ni har mer förmåga att kommunicera istället för att bara sätta lagar på det sättet och så. Känner du att den är bra eller att den borde ändras på nåt sätt?

MS: Den är svår... Nån stans har jag kanske också mjuknat under dom här åren. Jag vet ju att när jag började arbeta med dom här frågorna på stadsbyggnadskontoret på planavdelningen då, specifikt i den rollen, det är en sex, sju år sen nu. Man har testat olika taktiker kan man väl säga och man kan vara sträng, samtidigt så är det ju också det där att... visst vi kan reglera upp saker men om det ändå inte efterlevs sen då har vi ju liksom tappat syftet på nåt sätt. En annan sak som jag sitter och tänker på, som går parallellt i mitt huvud här, är ju just det här med, i en förändringssituation, alltså som en detaljplan ofta är, i en detaljplaneprocess finns det ju en fråga om ändring. Om man inte jobbar med bevarandeplaner då, så handlar det om att göra en förändring och då är det ju oftast ... vårt uppdrag, nu blir det liksom så, väldigt kommunalt (skratt), men vårt uppdrag är ju att göra det möjligt att bygga. Göra det möjligt att utveckla. Och vi vill vara tillåtande samtidigt som vi vill begränsa i delar och det här är ju liksom en... det handlar hela tiden om kompromisser. Ni får göra det här om ni också gör det här. Ni får lite byggrätt här men då vill vi skydda dom här grejerna. Det är hela tiden det här (paus)

IK: A, men att man väger olika intressen mot varandra hela tiden, för alla kan inte få allt. Det är ju rätt självklart på ett sätt.

MS: Mm, väldigt mycket så. Och sen ska man ju inte glömma alla andra lagkrav som finns som ibland står i konflikt till varandra. Brand, utrymningskraven, tillgänglighetskraven. Visst kan man göra avsteg med hänsyn till kulturvärdena. Det bygger på att dom är väldigt väl specificerade. Alltså vi vill ju inte heller bibehålla bostäder som då bedöms mindre säkra eller mindre tillgängliga. Det är hela tiden en balansgång där. Så nån stans är det ju från en situation till en annan på nåt sätt. Nu går man runt i resonemanget (skratt)

IK: (skratt) Ja jag vet knappt vad jag frågade nu känner jag.

MS: Men det var nån stans, du frågade om jag hade önskat om vi var mer, liksom antog nån slag ny hållning eller blev mer tydliga med detta. Ja det hade jag väl gillat. Det hade ju inte

vart fel. Men det finns många andra... flera andra allmänna anspråk som ska vägas mot varandra.

IK: Ja.

MS: Men det handlar jättemycket om dialog. Det handlar om att kunna berätta, beskriva, varför är det här värdefullt och varför ska vi behålla det här över lång tid. Dialogen är oerhört viktig. Att skapa förståelse för kulturvärdet. Jag brukar dra till med argumentet att det här handlar också om kapitalförvaltning. Alltså väl hållna kulturhistoriskt värdefulla, ofta handlar det om den äldre perioden: det sena 1800-talet, tidiga 1900-talet. Där är det väldigt uppenbart att här finns kulturhistorisk värden. Man kanske tycket att dom är vackra. Genom att stärka värden och kvaliteter kan också fastighetens värde öka. Attraktionen ökar. Det är ju ganska, vi har ju inte gjort den studien i Göteborg men jag vet att Halmstad har gjorde den till exempel, där man har gått in och jämfört... var det Halmstad eller Halland län till och med... man har tittat på fastighetsvärdet och dom kulturhistoriska värdena och kunnat se att dom byggnader och fastigheter som också har ett kulturhistoriskt värde också har ett högre ekonomiskt värde. Det är ju en väldigt spännande studie man hade velat göra här i någon skala. Det är bara det att kommunen är så himla stor men man kanske hade kunnat titta på stadsdelsnivå eller så, för jag är helt övertygad om att dom väl hållna lägenheterna i Vasastan, dom är så att säga dyrare än dom som restaurerades sönder på 90-talet för att man uppskattar dom här kvaliteterna.

IK: Ja det känns väldigt rimligt. Det borde va så, det lär va så (skratt)

MS: (skratt) eller hur, det lär va så! Det finns ett värde i att bo i en välhållen 1800-talsmiljö. Det nåt lite exklusivt i det.

IK: Ja verkligen. Jag tänkte på en sak, du pratar om dialogen där. Vilka förs dialogen mellan så att säga? Är det i enskilda fall, till exempel när ni lägger en plan ni för en dialog med dom personerna som berörs där eller går ni också ut med information mot allmänheten? Eller är det kanske mer stadsmuseets roll att gå ut med den sortens kunskap och information?

MS: Mm, det är precis det här... alltså... det är jättebra att du tar upp det. Stadsbyggnadskontoret har inte det uppdraget egentligen, att informera. Utan det är ju när frågan ställs som vi får förutsättningar att informera. Det ligger helt riktigt i Stadsmuseets uppdrag att verka proaktivt i dom här frågorna. Jag vet inte hur mycket, eller hur väl insatta man är eller hur man ser på detta numera men jag vet att Stadsmuseet hade en mycket mer aktiv roll, bara för 10 år sen. Och drev liksom det här lite mer, aktiva arbetet med att informera fastighetsägare. Så det... jag har också tänkt såhär: ska man inte bara, kan man inte bara sätta sig ett par veckor (skratt) och skicka brev till alla och säga grattis du bor i ett värdefullt hus. Nä men alltså såhär... Kom på vårt möte så berättar vi hur värdefullt ditt hus är för att... men det ryms inte.

IK: Och det är som sagt inte erat uppdrag rent politiskt så det är fullt förståeligt att man inte skickar breven.

MS: Nä precis, och om man hade skickat breven, hade man vart beredd eller haft utrymme att svara på alla frågor? Det är ju också det (skratt). Men visst kan man önska att museet hade varit mer på den bollen.

IK: Jag känner att jag har fått en större förståelse om vad eran roll är i detta och hur ni hanterar dom här åtgärderna. Att ni har en begränsning och att ni jobbar på ett sätt som involverar bevarandeprogram istället för att göra som exempelvis Stockholm som märker ut varje hus förebyggande och så. Jag har fått en större förståelse till varför det ser ut som det gör för jag har undrat varför lagen ser ut så här, hur kommer det sig och hur fungerar det i praktiken.

MS: En sak som jag skulle kunna lägga till, just i arbetet, låt säga att man startar en plan som omfattar en värdefull byggnad och den kanske också omfattar en tomt eller fastighet som inte är bebyggd som man ska utveckla. Man tar med den här värdefulla byggnaden och man gör den här fördjupade studien som definierar de kulturhistoriska värdena. Även om vi har kunskap om dom så kanske vi förmår, eller kan, har möjlighet, utrymme, når fram så att säga och har möjlighet att reglera alla dom här värdena. Så finns det ju också ett värde i att den här fördjupade studien har gjorts. På nåt sätt får man ändå ge kommunen det för det är ju ett arbete som kommunen själva bekostar och dom här kunskapsunderlagen finns med i hela processen. Det är allmänna handlingar, de finns att tillgå. Så även om vi inte har lyckats reglera allt i detalj så har det ändå i den här processen ändå framförts at det finns. Sen finns det olika omständigheter som gör att vi kan, eller faktiskt reglerar upp vissa delar och inte. Det är ju också så att vi i planprocessen konsekvensbeskriver åtgärder. Så det kan ju också va så att man har identifierat kvaliteter som helt enkelt går förlorade i samband med en åtgärd. Då finns det ju också en konsekvensbeskrivning som anger detta. Det var en liten parantes men den är också viktig att ha med sig. Att även om vi vet att... vi har identifierat kulturvärdena men vi har så att säga, vi lyckas inte upprätthålla allt detta, så finns också en konsekvensbeskrivning. Det här kanske kan kännas lite såhär, jaha, men vad spelar det för roll? Bedömningen är ju gjord. Konsekvensbeskrivning är viktig för att visa allmänheten politiken.

IK: Det är på nåt sätt att ni har gjort så gott som ni... eller snarare ni har jobbat inom det utrymme som ni har och det var såhär långt ni kunde komma med era redskap och att här får nån annan ta vid för ni har inte det uppdraget och det utrymmet att få göra det nästan?

MS: Precis, och kopplat till det här att det finns motstående intressen. Att ibland är det så att i detaljplanen som ju är en enda stor avvägning av en massa intressen så tydliggörs ändå hur avvägningen har gjorts och vilka konsekvenser en viss åtgärd får. Det finns ett värde i det ändå

IK: Det är inte det att det inte är värdefullt, det är det att nåt annat har vägt tyngre i detta fall

MS: Precis.

